

تبیین عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی داخلی بانکها با رویکرد به حسابرسی مرکب (MRCB)

عباس جهانی

دانشجوی دکتری حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دماوند، تهران، ایران.
jahani.expert@gmail.com

شهره یزدانی

استادیار حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دماوند، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
Yazdani_82@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۸/۲۸ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۰/۱۳

چکیده

اساسی‌ترین چالش نظام حاکمیت شرکتی بانکها، ضرورت وجود سامانه حسابرسی سرآمد برای انجام حسابرسی یکپارچه مورد انتظار کلیه ذی‌نفعان و ناظران با رعایت قابلیت بلوغ، ریسک، کوزو و کمیته بازل که در این پژوهش به نام حسابرسی مرکب معرفی شده، می‌باشد. هدف از این پژوهش، تبیین عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی داخلی بانکها با رویکرد به حسابرسی مرکب (MRCB) می‌باشد. این پژوهش از نظر نوع، توصیفی - پیمایشی و هدف کاربردی - توسعه‌ای و از نظر روش زمینه‌ای - اکتشافی است. روش گردآوری داده‌های پژوهش شامل، روش کتابخانه‌ای، مصاحبه و میدانی و جامعه آماری شامل بانکها و موسسات مالی و اعتباری و جامعه نمونه مشتمل بر، جامعه خبرگان به تعداد ۱۶ نفر و جامعه نمونه به تعداد ۶۲ نفر از طریق نمونه‌گیری آماری طبقه بندی - تصادفی از بین صاحب نظران، ناظران، مدیران، حسابرسان و بازرسان قانونی بانکها بوده است. مراحل پژوهش شامل؛ یک تحقیق نظری (یافتن عوامل مؤثر) طی روش دلفی در سه دور و یک تحقیق کمی (دستیابی به رابطه بین این عوامل با حسابرسی مرکب) با آزمون توزیع برنولی، کای دو، تحلیل عاملی و فریدمن می‌باشد. یافته‌های پژوهش منجر به تبیین عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی داخلی بانکها در ابعاد درون و برون سازمانی، در چهار بخش عوامل محیطی شامل؛ قوتها ۱۷، ضعفها ۱۶، فرصتها ۲۱ و تهدیدها ۱۷ عامل، گردید که توجه به این عوامل با ویژگی منحصر بفرد ابعاد سازمانی می‌تواند انتظارات کلیه ذی‌نفعان و ناظران بانکی را تأمین نماید و باعث سرآمدی حسابرسی داخلی بانکها گردد. و برای تحقیقات آتی در زمینه تعالی حرفه حسابرسی داخلی در ایران و جهان مفید واقع شود.

واژه‌های کلیدی: عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی داخلی، حسابرسی مرکب، قابلیت بلوغ (M)، ریسک (R)، کوزو (C)، کمیته بازل (B)، عوامل محیطی، سرآمدی.

۱- مقدمه

یکی از اساسی‌ترین چالش‌های نظام حاکمیت شرکتی بانک‌ها، ضرورت وجود سامانه حسابرسی داخلی توانمند و سرآمد برای انجام حسابرسی یکپارچه و جامع مورد انتظار کلیه ناظران و ذی‌نفعان می‌باشد، که از سوی مدیران بانک‌ها و مبادی ذیربط بصورت جدی از نظر علمی و عملی مورد توجه قرار نگرفته است.

حاکمیت شرکتی براساس نظر سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD) و صندوق بین‌المللی پول (IMF)، (۲۰۰۱) عبارت از؛ ساختار روابط میان سهامداران، هیئت مدیره و مدیرعامل جهت تأمین منافع و منابع ذی‌نفعان می‌باشد (رهنمای رود پستی و صالحی، ۱۳۸۹).

براساس مطالعات سازمان مشترک دانش جهانی (CBOK)، (۲۰۰۶) که با هدف بررسی عملکرد حسابرسی داخلی (IAF) در پاسخ به تغییرات جهانی از نظر روش و رویکرد به صورت فراگیر در چند قاره انجام شد، مشخص گردید که تغییر پارادایم در فعالیتهای انجام شده توسط حسابرسان داخلی بوجود آمده است (مشایخی و یزدانیان، ۱۳۹۷)، از این رو انجمن بین‌المللی حسابرسان داخلی (IIA) با توجه به تحولات روزافزون تجارت جهانی، سعی نموده تا روش و رویکردهای جدید مبنی بر ایجاد تغییرات در مهارت‌های حسابرسان داخلی نیز بوجود آورد. از جمله می‌توان به بروز رسانی رسالت حرفه حسابرسی داخلی در سال ۲۰۰۴ اشاره نمود که به موجب آن حسابرسی داخلی را یک فعالیت مشاوره‌ای مستقل، واقع بینانه و اطمینان بخش می‌داند که برای ارزش افزوده و بهبود عملیات سازمان طراحی و به مورد اجرای گذاشته می‌شود. بدین لحاظ (IIA) معتقد است، حسابرسی داخلی با فرایندی منظم و با قاعده جهت ارزیابی و بهبود اثربخشی فرایندهای راهبری، مدیریت ریسک و کنترل می‌تواند به سازمان در تحقق اهداف کمک نماید. این رویکرد و سایر مطالعات انجام شده از سوی گراملینگ و همکاران، (۲۰۰۴) و غیره حکایت از گسترش نقش حسابرسی داخلی در ابعاد مختلف حاکمیت شرکتی دارد (هس و همکاران^۱، ۲۰۰۶).

حاکمیت شرکتی در بانک‌ها به لحاظ ضرورت شفافیت، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی در خصوص منابع و رعایت حقوق و منافع ذی‌نفعان طبق الزامات ناظران از جمله بانک مرکزی، سازمان بورس و اوراق بهادار و کمیته نظارتی بازل مستقر در بانک تسویه بین‌المللی (BIS)، می‌باید درست و مطلوب برقرار گردد. بطوریکه کمیته نظارتی بازل در بیانیه‌های (بال ۲ و بال ۳) شاخص‌ترین رکن حاکمیت شرکتی در بانک‌ها را حسابرسی داخلی شایسته و مستقل در نظام کنترل-

های داخلی بانک‌ها اعلام نموده و معتقد است که حسابرسی داخلی می‌تواند نقاط ضعف را شناسایی و اقدامات اصلاحی را پیشنهاد نماید این امر باعث حاکمیت شرکتی صحیح و کاهش ریسک شهرت و ریسک زیان می‌گردد (کمیته بازل ۲۰۱۲ و صدقی و همکاران، ۱۳۹۳) همچنین این کمیته در بیانیه ۲۰۱۵، حسابرسی داخلی را به عنوان خط سوم دفاعی معرفی می‌نماید (کمیته بازل، ۲۰۱۵، رجبی و همکاران، ۱۳۹۵، مهدی ثابت و اسدی، ۱۳۹۶ و نادری و خلیل ارجمنندی، ۱۳۹۷). از این رو، حسابرسی داخلی به عنوان یکی از مکانیزم‌های درون سازمانی اصلی راهبری شرکتی قلمداد می‌گردد (منتی و همکاران، ۱۳۹۶) و اهمیت و ضرورت وجود آن از این جهت است که، جزء لاینفک حاکمیت شرکتی صحیح و مناسب و یکی از اساسی‌ترین رکن آن محسوب می‌گردد که این امر در تحقیقات الگرینی، دونزا، پاپ، ملویل و سارنر (۲۰۰۶)، استورات و سابرامانیام (۲۰۰۹) و الاکرا، عبدالقادر و بیلا (۲۰۱۶) مورد توجه قرار گرفته است (مشایخی و همکاران، همان مأخذ).

در سال ۱۳۹۱ به منظور اجرایی نمودن برخی از مکانیزم‌های حاکمیت شرکتی، سازمان بورس اوراق بهادار طی مصوبه مورخ ۱۳۹۱/۰۲/۱۶، برای حمایت از حقوق سرمایه‌گذاران، پیشگیری از وقوع تخلفات و نیز ساماندهی و توسعه بازار شفاف و منصفانه اوراق بهادار دستور العمل کنترل‌های داخلی برای ناشران پذیرفته شده در بورس و فرابورس ایران را ابلاغ نمود که به موجب مفاد ماده ۱۰ این دستور العمل، استقرار واحد حسابرسی داخلی زیر نظر کمیته حسابرسی برای ناشران مزبور الزامی و این واحد بطور مستمر ملزم به ارزیابی اثربخشی و پیگیری بهبود سیستم کنترل‌های داخلی گردید (منتی و همکاران، همان مأخذ). براساس ماده ۲ منشور فعالیت حسابرسی داخلی مصوب ۱۳۹۱/۱۱/۲۳ دامنه فعالیت حسابرسی داخلی باید به نحوی تعیین شود که شبکه فرایندهای راهبری، مدیریت ریسک و کنترل‌های داخلی طراحی و ارائه شده توسط مدیریت را مورد بررسی و ارزیابی قرار دهد (سازمان بورس، ۱۳۹۱).

با توجه به گستردگی انتظارات در خصوص دامنه فعالیت حسابرسی داخلی، ابهامات و سئوال‌های فراوانی در خصوص توانمندی و وضع موجود حسابرسی داخلی جهت انجام رسالت حرفه‌ای خود و بهره‌مندی از مزایای حسابرسی یکپارچه و جامع که حقوق و نظر همه ذینفعان و ناظران بانکی را تأمین نماید، وجود دارد که از جمله؛ آیا وضع موجود حسابرسی داخلی از جامعیت لازم و کافی برای کسب اطمینان از فرایندهای محیط کنترلی بانک‌ها برخوردار است؟ آیا حسابرسی

روش های حسابرسی داخلی و تصمیم گیری مدیران در راستای تحقق اهداف نظام حاکمیت شرکتی در بانک می گردد. از آنجا که فرایند شناخت پایه و اساس هر حرکت و در مدیریت مقدمه اصلاح و بهبود می باشد، کسب شناخت صحیح از وضع موجود محیط و توانایی ها و ناتوانی های سازمان، خود به صورت امری خطیر جلوه گر می شود. راه حل (رسیدن به تعالی سازمانی) یافتن شاخص هایی است که در دیدرس چشمان مدیر قراردارند و نمایانگر ضعف ها و قوت ها می باشند (گرامی و نورعلیزاده، ۱۳۸۷). ضرورت انجام این پژوهش منجر به یافتن معیارها یا عوامل کلیدی مستقل بدون دسته بندی و شاخص گذاری کلان که در تعالی سازمانی حسابرسی داخلی اثر گذار بوده و طبق مدل تعالی سازمانی اروپایی (EQFM) از مزیت منحصریفر از قبیل؛ جامع بودن، در برگیرنده درست انجام شدن کارها (کارایی) و انجام شدن کارهای درست (اثربخشی)، کمی، قابل تبدیل، عینی و ملموس بودن، مبین شرایط گذشته، حال و سنجه معقولی برای آینده نگری، فرایند گرا و معطوف به کل عملیات که میزان یادگیری سازمانی و اجتناب از خطاها، ارتباط منطقی و ساختاری بین معیارها و شاخص ها و توجه به سرآمدی و تعالی سازمانی داشته باشند (گرامی و نورعلیزاده، همان مأخذ) برخوردار باشند، گردید که این امر و رویکرد کاربردی آن موجب وجه تمایز اساسی این پژوهش با سایر پژوهش های انجام یافته در زمینه حسابرسی داخلی از قبیل موارد مذکور در مبنای نظری و پیشینه این مقاله شده است که نشان می دهد تا کنون به این موضوع با کیفیت و رویکرد ارایه شده در این مقاله پرداخته نشده است و شرایط و وضعیت موجود حسابرسی داخلی برای انجام حسابرسی جامع و یکپارچه بانکی (بازل، کوزو، ریسک و بلوغ سازمانی) در قالب رساله یا پایان نامه، کتاب و مقاله مورد بررسی قرار نگرفته است. بدین لحاظ این پژوهش گامی نو در جهت ایجاد ارزش افزوده و بهبود شناخت بهتر و کامل تر ذی نفعان، ناظران، مدیران، رواسا، کارکنان و سایر مبادی ذیربط و محققان از عوامل کلیدی موفقیت حسابرسی داخلی با توجه به دامنه گسترده فعالیت های آن با حفظ قابلیت بلوغ و حرکت در مسیر تعالی سازمانی یا بطور کلی حسابرسی مرکب (MRCB) محسوب می شود.

هدف این پژوهش شناسایی مشکلات و ابهامات در وضع موجود و عوامل موثر در تعالی و پایداری حسابرسی داخلی بانک-ها و موسسات پولی و اعتباری تحت نظارت بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران با رویکرد به حسابرسی جامع و یکپارچه بانکی در چارچوب مدل حسابرسی مرکب (MRCB) می باشد. از این رو محققان از بین صدها شاخص موجود می بایست

داخلی از توانایی و قابلیت لازم و کافی برای اعمال فرایندهای کنترلی وفق نظر ناظران بانکی برخوردار است؟ آیا حسابرسی داخلی با توجه به ریسک های متعدد بانکی می تواند نسبت به بررسی مدیریت ریسک برای کشف و مقابله با آنها اقدام نماید؟ آیا حسابرسی داخلی در چارچوب سامانه کنترل های داخلی ارایه شده از سوی کوزو فعالیت می نماید؟ آیا حسابرسی داخلی در چارچوب ضوابط اعلام شده مورد نظر کمیته بازل از توانایی و قابلیت لازم و کافی برخوردار است؟ حسابرسی داخلی از ساختار قابلیت بلوغ برخوردار و در مسیر تعالی سازمانی حرکت می نماید؟ میزان انجام خدمات مشاوره ای و اطمینان بخش حسابرسی داخلی برای هیئت مدیره برای برقراری اصول حاکمیت شرکتی تا چه میزان است؟ حسابرسی داخلی از مدلی راهبردی (استراتژیک) برای شناسایی نقاط قوت و ضعف و آسیب پذیر فرایندهای اجرایی خود استفاده می نماید؟ حسابرسی داخلی در قالب مدل راهبردی (استراتژیک) قابلیت شناسایی فرصت ها و تهدیدات محیطی خود را دارد؟ از آنجا که حسابرسی داخلی جامع و یکپارچه در بانکها براساس الزامات و رویه های مألوف در چارچوب ضوابط و دستورالعمل-های ناظران برای اعمال شفافیت در فرایندها، با توجه به مسئولیت پذیری و پاسخدهی مدیران و بوجود آوردن محیط اطمینان بخش برای حفظ حقوق ذینفعان در نظام حاکمیت شرکتی می باشد؛ ایجاب می نماید تا رسیدگی های کنترلی خود را در چارچوب نظامات کنترل های داخلی (کوزو)، مدیریت ریسک و دستورالعمل های کمیته بازل با ملحوظ نظر قراردادن شرایط حاکم بر بلوغ و تعالی سازمانی انجام دهد از این رو سؤال عمده این پژوهش این است که؛ عوامل مؤثر در توانایی حسابرسی داخلی جامع و یکپارچه در بانک که قابلیت بررسی و کنترل الزامات و ضوابط مقرر در سامانه کنترل های داخلی (کوزو)، مدیریت ریسک، ضوابط و دستورالعمل های کمیته بازل با حفظ رشد و تعالی در چارچوب قابلیت بلوغ سازمانی (حسابرسی مرکب، MRCB) را فراهم نماید، کدامند؟

اهمیت حل این مسأله به حدی است اگر به این سؤالها پاسخ داده نشود و ابهامات موجود برطرف نگردد، به مرور موجب عدم کفایت حسابرسی داخلی و بروز رویه های بی تفاوتی نسبت به کارایی و نتایج فعالیتها و خروجی واحد حسابرسی داخلی بانک می گردد که این امر یک غفلت استراتژیک بوده و منجر به افزایش ریسک های بانکی و خطرات جبران ناپذیری در حفظ منابع و منافع حقوق ذینفعان و حتی اقتصاد کشور می گردد و از طرفی شناسایی عوامل مؤثر کلیدی برای ارتقاء توانایی و قابلیت حسابرسی داخلی موجب همبستگی و چسبندگی بین عوامل اثرگذار در انجام فرایندها و

عواملی را با ویژگی مذکور در بالا یافته تا از قابلیت اعتماد برخوردار باشند بدین لحاظ با استفاده از روش دلفی و تشکیل جامعه خبرگان برای شناسایی شاخص‌های مهم و اثرگذار در محیط‌های بیرون و درون سازمانی و تشکیل جامعه نمونه آماری و آزمون آماره‌ها، برای تبیین عوامل مؤثر کلیدی موفقیت (CSF) که اولاً؛ رابطه معنا داری با اجزاء حسابرسی مرکب (mrcb) داشته و ثانیاً؛ مبین نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها در زمینه موفقیت حسابرسی داخلی بانک با رویکرد حسابرسی مرکب می باشد، استفاده گردید. بنابراین هدف اصلی این پژوهش، تبیین عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی داخلی بانک با رویکرد به حسابرسی مرکب (M.R.C.B) می باشد.

مبانی نظری و ادبیات پژوهش

چالش‌های محیطی عصر حاضر از نظر پیشرفت سریع فناوری، افزایش انتظارات مشتریان (ذی نفعان) و ضرورت انعطاف پذیری، سازمان‌ها را به جستجوی راهی برای تداوم بقای خود وادار کرده است. در این میان، توانمند سازی به عنوان عامل نجات بخش و ابزاری شناخته شده ظهور کرده است و به یکی از داغ ترین مباحث روز تبدیل شده که می تواند موفقیت سازمان را تضمین کند (عیسی‌آبادی و حسینیان، ۱۳۹۶). با توجه به اینکه این پژوهش در راستای توانمند سازی و سرآمدی حسابرسی داخلی بانک‌ها با هدف تبیین عوامل مؤثر کلیدی موفقیت در انجام حسابرسی داخلی بانک‌ها برای انجام حسابرسی جامع در فضای حاکمیت شرکتی با رعایت الزامات ناظران بانکی مبتنی بر مقررات کمیته بازل، اصول و ضوابط کنترل‌های داخلی (کوزو)، مدیریت و ارزیابی ریسک فعالیت‌ها در قالب رشد و تعالی (قابلیت بلوغ) سازمانی که در این پژوهش تحت عنوان حسابرسی مرکب (MRCB) معرفی گردیده انجام شده است، مطالعه ادبیات پژوهش نیز در همین فضا و مرتبط با اجزای حسابرسی مرکب صورت پذیرفته و با ایده و ابتکاری نو و استراتژیک وضع موجود حسابرسی داخلی بانک شامل، عوامل درون و برون سازمانی به منظور رسیدن به وضع مطلوب آن که توانمندی برای انجام حسابرسی مرکب می باشد در قالب مدل اجرایی پژوهش تدوین و ارائه گردیده است. آنچه که مستفاد گردید عدم انجام تحقیقات یکپارچه با ابعاد مورد نظر در این پژوهش تاکنون بوده است که این امر وجه تمایز این پژوهش محسوب می گردد.

حاکمیت شرکتی^۲ که امروزه به عنوان ابزاری استراتژیک برای افزایش عملکرد شرکت در ابعاد گوناگون درون و برون سازمانی و سطوح ملی و بین المللی و پایداری سازمان امری اجتناب ناپذیر شناخته شده، بر مبنای دو تئوری نمایندگی و

ذینفعان برقرار شده است (اددجی و همکاران^۳، ۲۰۱۹)، جزء یکی از دغدغه های سازمان ها و پژوهشگران قرار گرفته و در برگیرنده هدایت و کنترل شرکت‌ها (کادبری^۴، ۱۹۹۲) و نظارت و کنترل برای تضمین عملکرد مدیریت مطابق با منافع سهامداران (پارکینسون^۵، ۱۹۹۴) محسوب می گردد و طبق نظر سازمان همکاری اقتصادی و توسعه^۶ (OECD) و صندوق بین المللی پول^۷ (IMF) (۲۰۰۱)، فرایندی است کل نگر شامل؛ ساختار، روابط و مسئولیت‌ها در میان گروه اصلی سهامداران، اعضای هیئت مدیره و مدیرعامل برای ترویج بهتر عملکرد رقابتی لازم جهت دستیابی به اهداف شرکت تا منابع و منافع گروه‌های مختلف ذی نفع تأمین گردد. و سولمون‌ها^۸، (۲۰۰۴) معتقد بودند سیستمی است فراگیر که فرایندهای درونی و بیرونی شرکت را کنترل و هماهنگ می نماید تا از ایفای مسئولیت مدیران در قبال سهامداران‌شان و مسئولیت‌های اجتماعی آنان اطمینان حاصل نمایند. (رهنمای رودپشتی و صالحی، ۱۳۸۹) بنابراین مکانیزمی است برای جلوگیری از رسوایی شرکت‌ها و همسو نمودن منافع طیف های مختلف ذی نفعان و همچنین سمت و سوء بخشیدن به اهداف سازمان (قدرتی و فیضی، ۱۳۹۴) برای پیاده سازی حاکمیت شرکتی که فضایی است حاکم بر روابط میان مدیریت، هیئت مدیره، سهامداران و سایر ذی نفعان (دستگیر و همکاران، ۱۳۹۵) باید از ساختاری متشکل از ارکان مناسب از نظر انصاف / منصفانه^۹، شفافیت^{۱۰}، پاسخگویی^{۱۱} و مسئولیت پذیری^{۱۲} جهت رعایت حقوق ذی نفعان (رهنمای رودپشتی و صالحی، همان مأخذ) و (تیمورزاده و یزدانی، ۱۳۹۵) برخوردار باشد .

حاکمیت شرکتی در بانک‌ها به لحاظ ضرورت شفافیت، مسئولیت پذیری و پاسخگویی در خصوص حفظ منابع و رعایت حقوق و منافع ذینفعان و الزامات کمیته نظارتی بازل^{۱۳} مقرر در بیانیه های (بال ۲ و بال ۳) امری اجتناب ناپذیر است. کمیته نظارتی بازل که در سال ۱۹۷۵ میلادی با حضور رؤسای بانک‌های مرکزی کشورهای گروه ۱۰ (G10) در شهر بازل (بال) سوئیس تشکیل شد مسئولیت نظارت بر عملکرد بانک‌ها را در سرتاسر جهان برعهده دارد مقرر این کمیته در محل بانک تسویه بین المللی^{۱۴} (BIS) واقع است (رجبی و همکاران، همان مأخذ؛ محمدپورزند و همکاران، ۱۳۹۵) مصوبات این کمیته تا کنون در قالب سه بیانیه در حوزه عملکرد بانکی (بازل ۱ و ۲ و ۳) منتشر شده است، شاخص ترین رکن حاکمیت شرکتی در بانک‌ها را حسابرسی داخلی می‌داند. حسابرسی داخلی شایسته ، مستقل در ایجاد نظام کنترل داخلی بانک اقدام به شناسایی نقاط ضعف نموده و اقدامات اصلاحی را پیشنهاد داده و باعث حاکمیت شرکتی صحیح و موجب کاهش ریسک شهرت و

رعایت، گزارشگری و عملیات در قالب مکعب کوزو ارائه شده (نادری و خلیل ارجمندی، ۱۳۹۷)، رعایت آن در بانک به موجب دستورالعمل مب/۱۱۷۲ بانک مرکزی در سال ۱۳۸۶ و اصلاحات آن در سنوات ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵ لازم الاجراء شده است و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران حسابرسی داخلی را به عنوان اصلی ترین شاخص ارزیابی کنترل‌های داخلی در بانک شناخته و معرفی نموده است (کمیته بال ۲۰۱۰، ۲۰۱۵؛ رجیبی و همکاران، همان مأخذ)

براساس اصول ۱۷ گانه کوزو ۲۰۱۳ و بال ۲۰۱۵ عدم توجه به ریسک‌های بانکی موجب تهدید بقاء و تداوم فعالیت سازمان می شود (کمیته بال؛ ۲۰۱۵، محمدپورزندی و همکاران همان مأخذ، نادری و خلیل ارجمندی؛ همان مأخذ) و از آنجا که عمدتاً ریسک‌های بانکی را می توان در چهار گروه؛ ریسک اعتباری، ریسک بازار، ریسک عملیاتی و ریسک نقدینگی تقسیم بندی نمود و در هشت جزء مکعب مدیریت ریسک کوزو می باید مورد ارزیابی قرار گیرد (نادری نورعینی، محمد مهدی و خان زاده، محمد؛ ۱۳۹۷) براساس ماده ۱۰ منشور حسابرسی داخلی مصوب سازمان بورس در سال ۱۳۹۱ وظیفه ارزیابی ریسک‌های سازمان بر عهده واحد حسابرسی داخلی قرارداد شده است (سازمان بورس، ۱۳۹۱) و براساس استاندارد ۳۱۵ و ۶۱۰ حسابرسی، واحد حسابرسی داخلی با دانش و تجربه می تواند نسبت به تشخیص و ارزیابی خطرهای تحریف با اهمیت اقدام و شناخت حسابرس مستقل را تحت تأثیر قرارداد (کمیته استانداردها؛ ۱۳۹۷، ۱۳۹۳) و براساس استانداردهای حسابرسی داخلی و الزامات بیانیه بازل ۳ واحد حسابرسی داخلی باید از توانمندی های لازم در این زمینه برخوردار باشد. (احمدی، ۱۳۹۴)

از آنجا که حسابرسی داخلی براساس الزامات و دستورالعمل ناظران جهت رعایت حقوق ذی‌نفعان عهده دار موظف به رسیدگی‌های همه جانبه در بانک می باشد از این رو نمی تواند به قابلیت بلوغ سازمانی بی توجه باشد. یکپارچه سازی مدل بلوغ قابلیت (cmmi)^{۲۱}، برنامه‌ای برای آموزش و ارزیابی سطح بهبود فرایندها (تعالی سازمانی) می باشد. نسخه ۱،۱ این مدل در سال ۲۰۰۲ تحت مدیریت مؤسسه سی‌ام‌آی (cmmi) که از مؤسسات زیرمجموعه انجمن حسابرسی و کنترل سامانه‌های اطلاعاتی (ISACA)^{۲۲} وابسته به آیفک (IFAC)^{۲۳}، محسوب می‌شود، در دانشگاه کارنگی ملون (CMU)^{۲۴} و توسط مؤسسه مهندسی نرم‌افزار (SEI)^{۲۵}، توسعه یافت. مؤسسه cmmi مدعی است که این مدل می‌تواند در راستای هدایت و بهبود فرایندها در یک پروژه، بخش یا یک سازمان، استفاده شود. مدل بلوغ قابلیت یکپارچه، ۵ سطح بلوغ برای

ریسک زیان بانک می شود (کمیته بال، ۲۰۱۲ و صدقی و همکاران، همان مأخذ) بطوریکه در بیانیه ۲۰۱۵ حسابرسی داخلی را به عنوان خط سوم دفاعی بعد از خط اول (کنترل سطح عملیات و ارزیابی آن) و خط دوم (کنترل امور مالی، ریسک بازرسی و بودجه) شناخته است و حسابرسی مستقل و ناظران قانونی را در بخش های بعد از آن در مدل سه خط دفاعی خود معرفی نموده است (نادری و خلیل ارجمندی، همان مأخذ، مهدوی ثابت، و اسدی، ۱۳۹۸). اهمیت ضرورت وجود حسابرسی داخلی که جزء لاینفک حاکمیت شرکتی صحیح و مناسب و یکی از اساسی ترین ارکان آن می باشد در تحقیقات؛ الکسار، الگامال و بایود (۲۰۱۴)، الکاناجی و مجد الاوی (۲۰۱۲)، ایبید (۲۰۱۱)، لانگ و دیگران (۲۰۰۴)، گراملینگ و دیگران (۲۰۰۴) مورد توجه قرار گرفته است (مشایخی و همکاران، همان مأخذ). ارکان حاکمیت شرکتی شامل؛ کمیته حسابرسی، حسابرس مستقل، حسابرسی داخلی و هیئت مدیره می شود. به علاوه می تواند گروه‌های دیگری مانند سهامداران، و سایر ذینفعان را نیز در برگیرد برای اطمینان از عملیات حاکمیت شرکتی، باید بین اجزای آن تعامل وجود داشته باشد که نقش حسابرسی داخلی در این خصوص از اولویت بالایی برخوردار است. (تیمورزاده و همکاران، همان مأخذ)

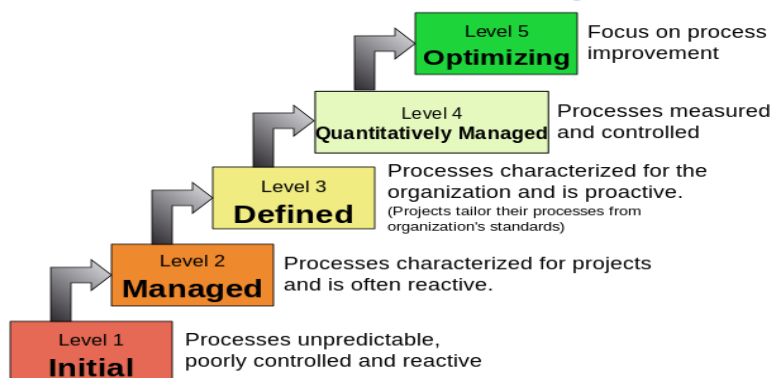
براساس الزامات حاکمیت شرکتی توجه به اصول و قواعد کنترل‌های داخلی امری حیاتی است که توسط کمیته حامی سازمان‌های کمیسیون تردوی (COSO)^{۱۵} در دنیا ارائه می شود. در سال ۲۰۱۳ کنترل داخلی را فرایندی می دانند که توسط هیئت مدیره واحد تجاری، مدیریت و دیگر کارکنان آن برای کسب اطمینان معقول از دستیابی به اهداف مربوط به عملیات، گزارشگری و رعایت طراحی و اجرا می شود (صبری، رضا؛ ۱۳۹۴ و گنجی، منتی؛ ۱۳۹۳، محمدپورزندی و همکاران همان مأخذ و جهانی، عباس؛ ۱۳۹۶). کوزو (COSO) که در سال ۱۹۸۵ برای جلوگیری از فعالیت‌های متقلبانه در شرکت‌های سهامی عام تشکیل شد اعضای آن مرکب از انجمن حسابداران رسمی امریکا (AICPA)^{۱۶}، انجمن حسابداران امریکا^{۱۷}، انجمن حسابرسان داخلی^{۱۸}، انجمن مدیریت^{۱۹} و انجمن مدیران مالی^{۲۰} می باشند (گنجی و منتی، همان مأخذ). اصول کنترل‌های داخلی در سال‌های ۱۹۹۲ و ۲۰۱۳ به نقش و اهمیت حسابرسی داخلی پرداخته است بطوریکه در کوزو ۲۰۱۳ که در پنج بخش؛ محیط کنترلی، ارزیابی ریسک، فعالیت‌های کنترلی، اطلاعات و ارتباطات، فعالیت‌های نظارتی و در چهار سطح سازمان، بخش‌ها، واحدهای عملیاتی و وظایف برای تحقق اهداف سه گانه

توسط دانشگاه کارنگی ملون، در اداره ثبت اختراعات و علائم تجاری ایالات متحده آمریکا، ثبت شده است. (انجمن بین المللی حسابرسی و کنترل سامانه‌های اطلاعاتی، ایساکا^{۳۱}؛ ۲۰۱۹، ۲۰۲۰). بررسی‌های انجام شده نشان داد، انجمن بین‌المللی حسابرسان داخلی (IIA) در سال ۲۰۰۹ پس از مطالعات بر روی Cmmi، مدل قابلیت بلوغ حسابرسی داخلی (IA-CM) در ۵ سطح؛ آغازین^{۳۲}، زیر ساخت^{۳۳}، یکپارچه^{۳۴}، مدیریت شده^{۳۵} و بهینه شده^{۳۶} را ارائه نمود (انجمن بین المللی حسابرسان داخلی، ۲۰۰۹)

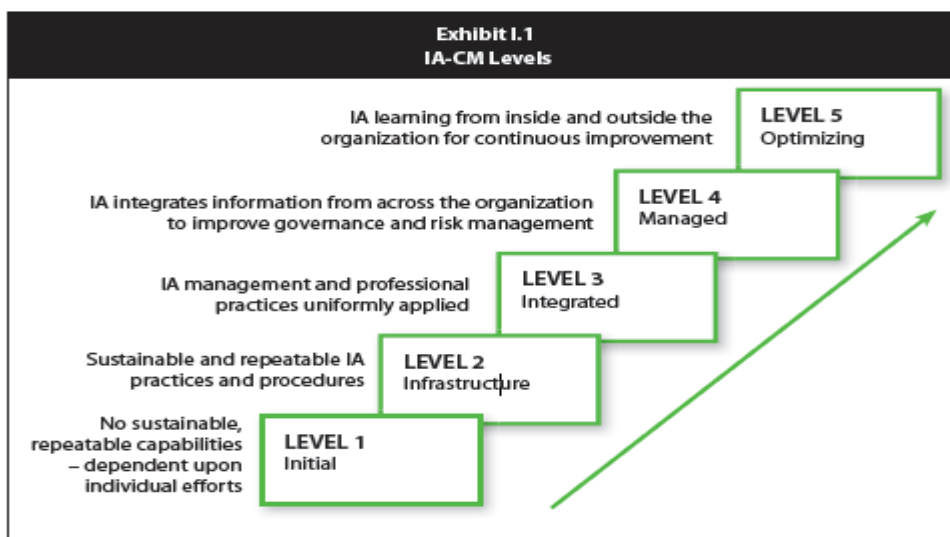
فرایندها تعریف می‌کند، که شامل سطوح؛ آغازین^{۳۶}، مدیریت شده^{۳۷}، تعریف شده^{۳۸}، مدیریت کمی^{۳۹} و بهینه سازی^{۴۰} می‌باشد.

نسخ ۱،۲، ۳ و ۴ این مدل در سنوات ۲۰۰۶ و ۲۰۱۰ و نسخه دوم (V.20) این مدل با رویکردی متهورانه در سال ۲۰۱۸ منتشر شد. Cmmi معتقد است که با پیاده سازی این مدل اخیر بهبود فرایندهای سازمانی محقق می‌شود بطوریکه؛ کاهش دوباره کاری ۵۴٪، ارتقاء کیفیت محصول (خدمات) ۷۰٪، بهبود بخشی بهره‌وری ۵۴٪، بهبود مهار نواقص ۲۳٪، افزایش سرعت توسعه ۳۸٪ اتفاق می‌افتد. مدل بلوغ قابلیت یکپارچه بعنوان یک اختراع،

Characteristics of the Maturity levels

نمودار شماره ۱- مدل قابلیت بلوغ سازمانی - CMMI MODEL

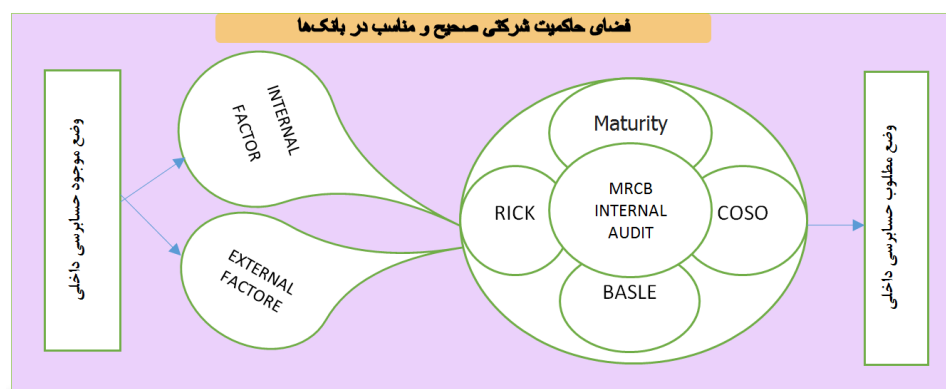
نمودار شماره ۲- مدل قابلیت بلوغ حسابرسی داخلی - IA_CM MODEL

الخدش^{۴۲}، (۲۰۱۳) در بانک‌های اردن، این دامنه گسترده فعالیت حسابرسی داخلی را تأیید نموده بطوریکه ابراز نموده، حسابرسان باید به عواملی چون ریسک، تعالی سازمانی و حسابرسی مبنی بر کمیته بازل که در کیفیت حسابرسی بانک و یا شرکت مورد نظر تاثیرگذار می باشند، توجه کافی نمایند از طرف دیگر سالم الرجوب و اکرم احمد^{۴۳}، (۲۰۱۷) نیز در بانک‌های اردن، بررسی دیگری که مبین در نظر گرفتن تأثیر حسابرسی داخلی بر مدیریت ریسک در بانک‌های اسلامی می باشد، معتقد است، دامنه گسترده عملیات حسابرسی داخلی (براساس الزامات بازل ۲)، طبق استانداردهای حسابرسی داخلی موجب توانمندی حسابرسی داخلی می گردد و رعایت دستورعمل کمیته بازل موجب مدیریت کارآمد و کاهش ریسک‌ها می گردد. بنابراین ارزیابی کنترل‌های داخلی جهت حصول به اهداف سازمانی از نظر کارایی، اثربخشی و صرفه اقتصادی در قالب مدل مثلث 3E (جهانی، همان مأخذ) یکی از ویژگی های حسابرسی توانا می باشد.

در این پژوهش بر اساس دامنه گسترده حسابرسی داخلی که برای اولین بار با رویکرد حسابرسی مرکب (MRCB) معرفی و ارائه شده است بنابراین می باید از توانایی و قابلیت‌های لازم و کافی برخوردار باشد. شکل گیری و بقای سازمان در وابستگی شدید به ارتباطات تبیین می شود. عدم وجود ارتباطات درون سازمانی، به معنی عدم وجود سازمان و عدم وجود ارتباطات برون سازمانی، به مفهوم مرگ سازمانی است (رودی؛ محمدی حسینی نژاد، ۱۳۹۳). با توجه به اینکه هیچ سازمانی بدون پیاده سازی مدل شناسایی موفق در تحقق اهداف خود نخواهد بود، از این رو در این پژوهش با توجه به تئوری های نمایندگی و ذی‌نفعان با نگاهی استراتژیک نسبت به شناخت وضع موجود از طریق شناخت عوامل کلیدی مؤثر در بین صدها شاخص در محیط های درون و برون سازمانی و یافتن رابطه بین اهم آن‌ها برای رسیدن به وضع مطلوب که همان انجام حسابرسی مرکب (mrch) اقدام و مدل اجرایی این پژوهش به شرح زیر ارائه می گردد.

مدل دیگری در سال ۲۰۱۶ توسط انجمن حسابرسان داخلی هلند ارائه شد که تحت عنوان مدل سطوح بلند پروازی حرفه حسابرسی داخلی با دیدگاه هلندی نامیده شد در این مدل ضمن رعایت ۵ سطح ارائه شده از سوی IIA با دیدی متهورانه فرایندها ارائه شده است و موفقیت حسابرسی داخلی را بیش از مدل ۲۰۰۹ مورد توجه قرار داده است (انجمن حسابرسان داخلی هلند^{۳۷}، ۲۰۱۶). و مرکز مطالعات دانش مشترک (CBOK)^{۳۸} در سال ۲۰۱۶ نتیجه تحقیقات IARF^{۳۹} را در سال ۲۰۱۵ در خصوص شاخص های بالقوه بلوغ حسابرسی داخلی با جامعه نمونه آماری بیش از ۲۵۰۰ نفر از مدیران ارشد حسابرسی داخلی در مناطق مختلف جهان صورت پذیرفته را منتشر نموده است. و داده های بدست آمده در این تحقیق گسترده در قالب دو شاخص اصلی سن و اندازه واحد حسابرسی داخلی و میزان انطباق عملکرد با استانداردها تجزیه و تحلیل شده است (عبدالمحمدی و همکاران^{۴۰}، ۲۰۱۶). در رومانی نیز در خصوص ارزیابی مناسب بودن مدل قابلیت حسابرسی داخلی با هدف بهبود فعالیت های کلی نهادهای عمومی و مدیریت ریسک صورت گرفته است برای فرایندهای (۲۰۱۵-۲۰۰۶) در سال ۲۰۱۸ برای بخش عمومی انجام گرفته است (مولداوان، ماکاری^{۴۱}، ۲۰۱۸). بررسی های انجام شده نشان می دهد در خصوص قابلیت بلوغ حسابرسی داخلی تحقیقات زیادی صورت پذیرفته است و IIA در سال ۲۰۱۲ به منظور ترسیم مدل بلوغ حسابرسی داخلی به برخی از عناصر کلیدی حسابرسی داخلی اشاره نموده است. (مشایخی و یزدانیان، همان مأخذ).

بالمعنا نظر به مراتب فوق، سطح اهمیت و دامنه عملکرد حسابرسی داخلی در بانک‌ها نیز بسیار گسترده و مورد توجه می باشد بطوریکه ملزم به رعایت و رسیدگی کلیه ضوابط و الزامات مقرر شده از سوی کمیته بازل، کوزو، مدیریت ریسک‌های بانکی با ملحوظ نظر قراردادن قابلیت بلوغ سازمانی در جهت تأمین نظر ناظران و رعایت حقوق ذی‌نفعان می باشد براساس مطالعه

نمودار شماره ۲- مدل نظری و اجرایی پژوهش - حسابرسی مرکب MRCB- IA در بانک‌ها

پیشینه پژوهش

تحقیقات و پژوهش‌های داخل کشور

رضایی و ناظمی (۱۳۹۸)، تحقیقی با عنوان "الگوی راهبری شرکتی در بانک‌ها" انجام داده که با استفاده از کتابخانه‌ای و مطالعه منابع و توزیع پرسشنامه بین تعداد ۴۰۸ نفر جامعه خبرگان شامل؛ مدیران بانکی و اساتید دانشگاهی مؤلفه‌های تحقیق استخراج و معیارهای الگوی راهبری شرکتی از طریق تجزیه و تحلیل سلسله مراتبی (AHP) الویت بندی گردید. نتایج تحقیق نشان داد، معیارهای اصلی راهبری شرکتی به ترتیب؛ ابعاد کنترلی با ضریب ۰/۴۱۹، ابعاد کنترلی خارجی با ضریب ۰/۲۲۸، ابعاد کنترلی مدیریتی با ضریب ۰/۲۰۹، ابعاد مالکیتی با ضریب ۰/۰۵۸ و ابعاد مدیریتی با ضریب ۰/۰۵۶، بوده که رتبه بندی شدند. همچنین در بین مؤلفه‌ها حسابرسی داخلی، کمیته حسابرسی به عنوان مؤلفه‌ای از ابعاد کنترلی داخلی، کیفیت حسابرسی به عنوان مؤلفه‌ای از ابعاد کنترلی خارجی، استقرار سیستم‌های مدیریتی به عنوان مؤلفه‌ای از ابعاد کنترلی مدیریتی، سهامداران نهادی به عنوان مؤلفه‌ای از ابعاد مالکیتی و تخصص و تجربه مدیرعامل به عنوان مؤلفه مدیریتی به ترتیب به عنوان مؤلفه‌های اول انتخاب شدند و در نهایت الگوی مطلوب راهبری شرکتی در بانکهای ایران براساس این مؤلفه‌ها را پیشنهاد نموده است.

صفرپور و همکاران (سال ۱۳۹۸) نسبت به پژوهشی تحت عنوان " بررسی عوامل مرتبط با عملکرد حسابرسی داخلی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران" با استفاده از داده‌های مستخرجه از صورت‌های مالی تعداد ۸۲ شرکت به در بازه زمانی ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶ و استفاده از روش تحلیل همبستگی اقدام و نتایج بدست آمده حاکی از عدم تأثیر عوامل؛ مالکیت توزیع شده، اندازه شرکت، نسبت دارایی‌های شرکت و تأثیر عوامل؛ نوع صنعت، تعداد اعضای کمیته حسابرسی و مدیریت ریسک بر میزان عملکرد حسابرسی داخلی می باشد.

رستمی و همکاران (۱۳۹۸)، تحقیقی با عنوان " تدوین الگوی شایستگی مدیران حسابرسی داخلی"، انجام داده -های تحقیق از طریق مصاحبه ساختار نیافته و روش کیفی نظریه پردازی و کدگذاری باز و کدگذاری محوری و روش تحلیلی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نتایج تحقیق که حاصل استخراج ده‌ها عامل اثر گذار در شایستگی مدیران حسابرسی داخلی از طریق مطالعه تعدادی تحقیقات داخلی و خارجی در این زمینه می باشد که به صورت تحلیلی مورد ارزیابی قرار داده شده است نشان داده که، مدیران حسابرسی داخلی به منظور دستیابی به سطح مطلوب اثربخشی به

مجموعه‌ای از شایستگی‌های فردی، مدیریتی، فنی و محیطی نیاز دارند.

مشایخی و یزدانیان، (سال ۱۳۹۷)، پژوهشی با عنوان " شناسایی عناصر کلیدی حسابرسی داخلی" نسبت به مرور تحقیقات انجام یافته در زمینه حسابرسی داخلی پرداخته و با روش تحلیل محتوا داده‌های جمع آوری شده از طریق مطالعه کتابخانه‌ای را ارزیابی و به موجب نتایج بدست آمده عناصر کلیدی را در دو سطح مفاهیم (به تعداد ۵ مفهوم) شامل؛ ویژگی‌های کلیدی حسابرسی داخلی، مدیریت فعالیت حسابرسی داخلی، خدمات و نقش حسابرسی داخلی، فرایند اجرای عملیات حسابرسی داخلی و روابط سازمانی و عوامل کلیدی (به تعداد ۱۷ عامل) از قبیل؛ صلاحیت، تعامل دوسویه با هیئت مدیره، کمیته حسابرسی و مدیریت ارشد (حمایت مدیریت)، برون سپاری خدمات حسابرسی داخلی، مدیریت افراد، خدمات اطمینان بخشی و مشاوره‌ای، ارزیابی عملکرد (برنامه بهبود و تضمین کیفیت)، استقلال سازمانی و... طبقه بندی و از روش دلفی برای تأیید خبرگان و متخصصان حرفه حسابرسی داخلی استفاده نموده اند. همچنین در این تحقیق این عوامل را به الزام حسابرسی داخلی بانک طبق کمیته نظارت بر بانکداری بال (۲۰۱۲) نیز تسری داده و ضمن ابراز اینکه تحقیقات کاربردی در حوزه مدل بلوغ حسابرسی داخلی صورت پذیرفته است این عوامل با موارد مطرح شده در این مدل‌ها تطبیق داده شده است و در انتها نیز چنین نتیجه گیری شده است که این عوامل در استانداردهای بین المللی حسابرسی داخلی و تحقیقات علمی معتبر نیز وجود دارد.

رحیمیان و همکاران (۱۳۹۷)، با انجام پژوهشی تحت عنوان "عوامل مؤثر بر اثر بخشی حسابرسی داخلی از دیدگاه اعضای کمیته حسابرسی" نسبت به بررسی پنج عامل؛ صلاحیت کارکنان حسابرسی داخلی، اندازه واحد حسابرسی داخلی، ارتباط حسابرسان داخلی و مستقل، پشتیبانی مدیریت از حسابرسی داخلی و استقلال واحد حسابرسی داخلی بر اثربخشی حسابرسی داخلی از طریق جمع آوری داده‌ها بوسیله ۳۰۰ پرسشنامه از اعضای کمیته شرکت‌های پذیرفته شده در بورس و تحلیل آن‌ها در دو سطح توصیفی و استنباطی (تحلیل عاملی) اقدام نموده‌اند. بر اساس یافته‌های پژوهش، هر پنج عامل مذکور بر اثربخشی حسابرسی داخلی اثر مستقیم و مثبت دارند.

طبائی زاده فشارکی و همکاران (۱۳۹۷)، تحقیقی با عنوان " تأثیر حاکمیت شرکتی بر سلامت مالی بانکهای تجاری ایران" انجام داده‌اند، داده‌های تحقیق از طریق صورت‌های مالی ۲۴ بانک استخراج و با استفاده از آمار توصیفی و همبستگی

تحلیل رگرسیون چند متغیره آن‌ها را مورد ارزیابی قرار داده است. نتایج تحقیق نشان داده، با توجه به توسعه دامنه حسابرسی داخلی نسبت به گذشته، عوامل حمایت مدیریت ارشد، صلاحیت و شایستگی، ارتباط با حسابرسان مستقل، استقلال و اندازه واحد حسابرسی داخلی، به ترتیب بیشترین تا کمترین تأثیر را در اثربخشی حسابرسی داخلی دارند.

منتی و همکاران (۱۳۹۶) پژوهشی با عنوان "طراحی مدل کیفیت حسابرسی داخلی" با استفاده از روش مصاحبه با تعداد ۳۲ نفر ذی‌نفعان شامل جامعه نمونه آماری متشکل از؛ اعضای هیئت مدیره، مدیران عامل، مدیران ارشد اجرایی، اعضای کمیته‌های حسابرسی، مدیران حسابرسی داخلی و همچنین شرکای مؤسسات حسابرسی بزرگ عهده دار وظیفه حسابرسی داخلی برون سپاری شده و سایر ذی‌نفعان و ناظران؛ سازمان بورس، جامعه حسابداران رسمی، انجمن حسابرسان داخلی و سازمان حسابرسی و داده‌های متنی مندرج در ۲۶ مصاحبه، یادداشت و میزگرد منتشر شده در نشریه‌های حرفه‌ای، داده‌های تحقیق را جمع‌آوری و از طریق روش کیفی و طبق نظریه زمینه‌ای مورد ارزیابی قرار داده و بر اساس نتایج بدست آمده طبق رویکرد سیستمی شامل ورودی، فرایند، خروجی، نتایج و پیامدها مدل کیفیت حسابرسی داخلی را به صورت چند وجهی ارائه نموده است.

فتحی عبدالهی و آقایی (۱۳۹۶)، تحقیقی با عنوان "بررسی اثربخشی حسابرسی داخلی در عملکرد مدیریت ریسک و کنترل سازمانهای دولتی" نموده. با استفاده از پرسشنامه داده‌های تحقیق از جامعه نمونه آماری تحقیق شامل مدیران و کارکنان بخش مدیریت مالی، اداری و بودجه و تشکیلات مراکز استانی و سازمان مرکزی دانشگاه پیام نور جمع‌آوری و از روش تحلیل آماری رگرسیون چند متغیر OLS برای بررسی آن‌ها استفاده نموده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد، انطباق با استاندارد های حسابرسی حرفه‌ای، دسترسی نامحدود، منشور رسمی، حمایت مدیریت ارشد و شایستگی کارکنان ارتباط مستقیمی با اثربخشی حسابرسی دارد. همچنین بین استقلال سازمانی و درک مدیر سازمان از حسابرسی داخلی با اثربخشی حسابرسی رابطه‌ای وجود ندارد و متغیر بودجه کافی با عملکرد مدیریت ریسک حسابرسی داخلی رابطه معکوس و با عملکرد کنترل حسابرسی داخلی رابطه مستقیم معنی دار دارد.

تیمورزاده، یزدانی خداهشهری (۱۳۹۵) در تحقیقی با عنوان "بررسی رابطه‌ی وجود حسابرسی داخلی و حاکمیت شرکتی و عملکرد شرکت" با استفاده از روش کتابخانه و مروری بر روی منابع و تحقیقات بعمل آمده و از طریق روش کیفی چنین نتیجه‌گیری نموده است که، حسابرسی داخلی یکی از اصول مهم در

پیرسون (رگرسیون چند متغیره) مورد تجزیه و تحلیل قرار داده شده است. نتایج این تحقیق نشان داده که، با توجه به آثار خصوصی سازی بانک‌ها و تبدیل مؤسسات مالی اعتباری به بانک و حضور آن‌ها در بازار های اولیه و ثانویه سرمایه، تأثیر اعمال حاکمیت شرکتی بر سلامت مالی بانکهای تجاری ایرانی از طریق چند عامل سنجش مطلوبیت رویه های حاکمیت شرکتی (مانند: تمرکز مالکیت، مالکیت نهادی، استقلال هیأت مدیره، کیفیت حسابرسی) به جهت اهمیت شفاف سازی مالی، الزامات سازمان بورس و اعتماد سازی برای سهامداران بویژه سهامداران جزء، موجب بهبود در شاخص های سلامت مالی بانک‌ها می‌شوند. سلیمانی امیری و طاهری (۱۳۹۷)، در تحقیقی به نام "رتبه بندی عوامل مؤثر بر کیفیت حسابرسی داخلی" نسبت به بررسی چهار معیار اولویت بندی شده؛ مراقبت‌های حرفه‌ای، ویژگی سازمانی، معیارهای کاری و صلاحیت و زیر معیارهای آن‌ها با استفاده از ۲۳۰ پرسشنامه و روش فرآیند تحلیل شبکه (ANP) اقدام و به ترتیب اهمیت الویت بندی، هر چهار معیار فوق به ترتیب بالاترین ضریب اهمیت اثرگذاری بر کیفیت فعالیت حسابرسی داخلی را داشته و از میان ریز معیارها بالاترین ضریب اهمیت مربوط به حمایت مدیریت از حسابرس داخلی بوده است.

عطاشنه و اسدی (۱۳۹۷)، در تحقیق با عنوان "بررسی نهاد های موثر و ارزیابی حاکمیت شرکتی و جایگاه آن در نظام بانکداری اسلامی و ایران" با استفاده از روش کتابخانه‌ای، مروری بر الزامات و تحقیقات به عمل آمده قبلی در دهه های اخیر انجام و از طریق روش مقایسه و تحلیل داده‌ها و نتایج بدست آمده چنین نتیجه گیری نموده که، حاکمیت شرکتی شامل، قوانین، مقررات، ساختارها، فرایندها، فرهنگ و سیستم هایی است که موجب دستیابی به هدف های پاسخگویی، شفافیت، عدالت و رعایت حقوق ذی‌نفعان می‌گردد. توجه به این مفهوم در بانکها از اهمیت ویژه ای برخوردار است و از آنجا که بانک ها نقش اصلی تامین مالی بنگاه ها را در کشور بر عهده داشته و به عنوان مهمترین نهاد در جذب سپرده های مشتریان شناخته می‌شوند، طیف وسیعی از ذی‌نفعان را در برمی‌گیرند که لزوم حفظ حقوق ایشان اهمیت وجود حاکمیت شرکتی در بانک ها را نشان می‌دهد

بحری ثالث و مرادی (۱۳۹۷) در تحقیق خود تحت عنوان "عوامل مؤثر بر اثربخشی حسابرسی داخلی در بهبود کنترل‌های داخلی در بانک‌ها و شرکت‌های دولتی آذربایجان غربی" با استفاده از تعداد ۹۹ پرسشنامه استاندارد تکمیل شده توسط ۲۶ مدیران و حسابرسان تعداد ۲۶ شرکت و بانک دولتی استان آذربایجان غربی، داده‌های تحقیق را جمع‌آوری و از طریق روش

ریسک و اطلاعات و ارتباطات بر عملکرد بانکها تأثیر مثبت و محیط کنترلی و فعالیت‌های کنترلی بر عملکرد بانکها در غنا تأثیر قابل توجهی ندارد. آنها معتقدند که بانکها باید محیط کنترلی (حسابرسی داخلی) را تقویت کنند تا ضمن محافظت از دارایی‌ها، مدیریت بتواند جهت گیری مناسبی با توجه به تغییرات و پیشرفت فناوری و رقبا داشته باشد.

تفودوروس، مالیسیواس^{۴۵} (۲۰۱۹)، پایان نامه خود را تحت عنوان " رابطه حسابرسی داخلی با سیستم کنترل داخلی و تأثیر اجزای آن بر بخش بانکی ایالات متحده" در دانشکده اقتصاد، یونان انجام داده است. مراحل این تحقیق شامل؛ یک تحقیق نظری برای بررسی نقش حسابرسی داخلی و ارتباط با سیستم کنترل داخلی و یک تحقیق کمی برای پاسخ به این سؤال که، آیا اجزای سیستم کنترل داخلی بر سودآوری، خطرپذیری و انطباق بخش بانکی ایالات متحده تأثیر می گذارد، بوده است. براساس چارچوب COSO، چارچوب های کمیته بازل و ادبیات، اجزای سیستم کنترل داخلی از طریق ۸ متغیر مستقل کمی شدند. علاوه بر این، ۳ ویژگی دیگر بانک گنجانده شده است. این ۱۱ متغیر مستقل در سه مدل مختلف رگرسیون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. داده‌های این تحقیق از ۲۱۰ شرکت هلدینگ بانکها برای مدت ۵ سال (بین سنوات ۲۰۱۷-۲۰۱۳) بدست آمده است. نتایج نشان داده که هر پنج مؤلفه سیستم کنترل داخلی به جزء مولفه ارزیابی مدیریت ریسک (محیط کنترلی)، بر سودآوری و انطباق بانک‌های ایالات متحده تأثیر قابل توجهی می گذارد.

شارما و سنان^{۴۶} (۲۰۱۹)، تحقیقی تحت عنوان " مطالعه اثربخشی سیستم کنترل داخلی در بانکهای منتخب در عربستان سعودی" از طریق روش توصیفی - اکتشافی انجام داده و با استفاده از پرسشنامه و روش کتابخانه ای داده‌های تحقیق را در خصوص اثر بخشی پنج مؤلفه کنترل های داخلی شامل؛ محیط کنترل، ارزیابی ریسک، سیستم اطلاعات حسابداری و سیستم ارتباطی، فعالیت‌های کنترلی و نظارت در بانکهای عربستان سعودی جمع آوری نموده و از تکنیک های آماری- رگرسیون برای تجزیه و تحلیل آن ها استفاده نموده است. نتایج این تحقیق نشان داده این مؤلفه‌ها برای کلیه بانکها اعم از کوچک و متوسط قابل استفاده می باشد و همچنین چارچوب کنترل های داخلی به حسابرسان در اجرای برنامه رسیدگی کمک مؤثری نموده و سرعت در پرسش سؤال وظایف کارکنان را بالا خواهد برد و حسابرسی داخلی باید در فرآیند مدیریت، نظارت و بررسی نقش مؤثری داشته باشد. هرچند سیستم کنترل داخلی کلی در بانکهای منتخب رضایت

ساختار حاکمیت شرکتی تلقی می شود. هر دو جنبه سنتی و نوین حسابرسی داخلی یکی از عناصر مهم کنترل داخلی محسوب می شود که به ارزیابی تصمیمات اتخاذ شده توسط مدیران جهت استفاده کارا و اثربخش منابع و رعایت صرفه اقتصادی و بهبود عملکرد سازمان می پردازد. همچنین حسابرسی داخلی با ارزیابی کنترل های داخلی و حصول اطمینان از کیفیت و صحت عملیات، اطلاعات و گزارش های مالی و کفایت سیستم کنترل داخلی و رفع نقاط ضعف آن، پیشگیری از بروز تقلب و اشتباه به مدیران سازمان جهت ایفای مسئولیت هایشان یاری می رساند.

در تحقیقات دیگری از جمله، مشتری دوست و دستگیر (۱۳۹۸) ضمن اینکه حسابرسی داخلی را یکی از شاخص‌های درونی راهبری شرکتی عنوان نموده اند عوامل؛ تحصیلات مرتبط، سابقه‌ای حرفه‌ای، عضویت در مجامع حرفه‌ای استقلال و اندازه واحد حسابرسی داخلی و کیان مهر و نصیرزاده (۱۳۹۵) عوامل؛ صلاحیت کارکنان حسابرسی داخلی، تخصص مالی حسابرسان داخلی، همکاری حسابرسان داخلی و حسابرسان مستقل، حمایت مدیریت ارشد از حسابرسان مستقل و رضاخانی و همکاران (۱۳۹۵) عوامل؛ تجربه و تخصص کافی حسابرسان داخلی، تامین جایگاه سازمانی و استقلال حسابرسان داخلی، افزایش مهارت حسابرسان داخلی از طریق شرکت در دوره های آموزشی، برگزاری جلسات منظم بین مدیران و حسابرسان داخلی و پیگیری و اجرای گزارش حسابرسان داخلی، گزارش نتایج حسابرسی داخلی به بالاترین مقام دستگاه و درویش و همکاران، (۱۳۹۵) عوامل؛ صلاحیت کارکنان بخش حسابرسی داخلی، بزرگتر بودن اندازه بخش حسابرسی داخلی، رابطه نزدیک و هماهنگی بیشتر بین حسابرسان مستقل و حسابرسان داخلی، پشتیبانی مدیریت از حسابرسی داخلی و استقلال حسابرسی داخلی و وحیدی الیزی و گرامی مقدم (۱۳۹۵) عوامل؛ صلاحیت کارکنان حسابرسی داخلی، استقلال حسابرسی داخلی و ارتباط بین حسابرسی داخلی و مستقل را بر اثربخشی و کیفیت حسابرسی داخلی مؤثر اعلام نموده‌اند.

تحقیقات و پژوهش‌های خارج از کشور

عوفی و همکاران^{۴۴} (۲۰۲۰)، تحقیقی تحت عنوان " تأثیر اقدامات حسابرسی داخلی بر عملکرد مالی بانکها در غنا" انجام داده‌اند. داده‌های تحقیق از طریق پرسشنامه از جامعه نمونه آماری به تعداد ۱۵۴ نفر جمع‌آوری و با توجه به رویکرد تحقیق که کمی می باشد از طریق رگرسیون تجزیه و تحلیل شده است. نتایج تحقیق نشان داده که عوامل نظارت، ارزیابی

حکایت از نقش با اهمیت حسابرسی داخلی و رهبری در بهره‌وری بانک‌های موصوف دارد.

فرتسکیو و اندریا ترینتی^{۵۰} (۲۰۱۸)، تحقیقی تحت عنوان "تأثیرات مشخصات حسابرسی داخلی بر عملکرد بانک" در بانک‌های تجاری رومانی، بلغارستان، لهستان و آلبانی انجام داده و روش جمع‌آوری داده‌های تحقیق که مربوط به سنوات ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۵ می‌باشد از طریق پایگاه داده Bureau Van Dijk در رابطه با اثرات کمیته حسابرسی در مورد ۵۱ بانک جمع‌آوری و از طریق رگرسیون خطی OLS مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است. نتایج این تحقیق نشان داده متغیر حسابرسی داخلی تأثیرات قابل توجهی بر سودآوری بانک در کشورهای منتخب دارد و کمیته حسابرسی مستقل نقش مهمی در عملکرد بانک دارد بطوریکه؛ اگر یک مدیر اجرایی به عنوان عضو کمیته حسابرسی داخلی وجود داشته باشد، این امر تأثیر منفی و معناداری بر سودآوری بانک دارد و در تعارض منافع حسابرسی داخلی و ناقض استانداردهای ۱۱۰۰ و ۱۱۲۰ مصوب ۲۰۱۷، IIA می‌باشد و حساب‌برسان داخلی باید نگرش بی‌طرفانه و اعضای مستقل کمیته حسابرسی منجر به جلوگیری از ارائه گزارشگری گمراه‌کننده و مدیریت بهتر ریسک و سیستم کنترل داخلی و بهبود عملکرد بانک می‌گردند.

شامکی و امور الحاجری^{۵۱} (۲۰۱۷)، تحقیقی تحت عنوان "عوامل اثرگذار بر اثربخشی حسابرسی داخلی" انجام داده‌اند. داده‌های تحقیق از طریق پرسشنامه از جامعه نمونه آماری شامل ۴۵ مدیر و ۱۶۳ کارمند اداره عمومی بیمه اجتماعی کشور عمان نمونه است و از طریق آمار توصیفی و تحلیل همبستگی و رگرسیون نسبت به آزمون روابط بین متغیرها نموده است. نتایج تحقیق نشان داد که، رابطه معنا داری بین اثربخشی حسابرسی داخلی و دامنه آن و همچنین با تجربه حساب‌برسان از نظر کارکنان وجود دارد. همچنین مشخص شد که بین اثربخشی حسابرسی داخلی و تجربه حساب‌برسان از نظر مدیران و پاسخ‌دهی مدیریت ارشد رابطه کمی وجود دارد.

محمدعاصفی‌او^{۵۲} (۲۰۱۷)، تحقیقی تحت عنوان "ارزیابی اثربخشی سامانه حسابرسی داخلی در سازمان‌های دولتی مناطق جنوب اتیوپی" انجام داده است، داده‌های اولیه و ثانویه با استفاده از پرسشنامه و مصاحبه تهیه و با استفاده از تکنیک‌های، جداول فراوانی، درصد و آزمون مجذور کای تجزیه و تحلیل گردیده است. نتایج بدست آمده نشان داد که، مشکلات ساختاری (رابطه گزارشگری) موجب مخدوش شدن استقلال و عینیت حساب‌برسان شده، عدم وجود کمیته حسابرسی منجر به ناکارآمدی حسابرسی داخلی گردیده، فقدان برنامه

بخش است و بانک‌ال راجی دارای بالاترین سیستم کنترل داخلی در بانک‌های منتخب می‌باشد اما در محیط کنترل، ارزیابی ریسک و سیستم ارتباطی نیاز به بهبود دارند.

رانگسون، آدالبرتو^{۴۷} (۲۰۱۹)، مقاله‌ای با نام "روند حسابرسی داخلی در بانک‌های اعتباری تعاونی: پیامدها و چشم‌اندازهای پس از اصلاح (ادغام)" با توجه به قانون ۴۹ مصوب سال ۲۰۱۶ در خصوص نتایج حاصل از ادغام بانک‌های اعتباری تعاونی در ایتالیا نوشته است. در این مقاله سعی نموده تا به این سؤال پاسخ دهد که پس از ادغام روش فعلی حسابرسی داخلی در بانک‌های اعتباری تعاونی به منظور حفظ کارآمدی عملکرد بانکی چیست تا بتواند با استفاده از یک تحلیل مقایسه‌ای برای تسهیل تحولات احتمالی آینده بدست آورد. نتایج این تحقیق نشان داد بدلیل نقش حیاتی حسابرسی داخلی، بانک‌های اعتباری تعاونی ایتالیا باید یکی از دو گزینه، روش برون‌سپاری حسابرسی داخلی یا روش سنتی حسابرسی داخلی را انتخاب نمایند. بدلیل نتایج مثبت عملکرد این بانک‌ها نسبت به سایر سیستم‌های بانکی ایتالیا و تأثیر قابل توجه حسابرسی داخلی بر عملکرد آن‌ها، پاسخ این سؤال را معطوف به تصمیم قانون‌گذاران به دلیل اینکه به حوزه اقتصادی مربوط می‌شود واگذار نموده است.

تارگو و همکاران^{۴۸} (۲۰۱۹)، تحقیقی تحت عنوان "سه خط دفاعی: پارادایم حمایت از نقش‌های حسابرسی داخلی برای جلوگیری از فساد در دولت منطقه‌ای اندونزی" با هدف ارائه یک ساختار و مفهوم حسابرسی داخلی برای دولت اندونزی با استفاده از روش کتابخانه‌ای و مطالعه ادبیات تحقیقات قبلی انجام شده و تجزیه و تحلیل آن از طریق تحلیل کیفی، انجام داده است. نتایج این تحقیق نشان داد که، بین عمل و نظریه حسابرسی داخلی مبنی بر عدم توانایی مبارزه با فساد در اندونزی مغایرت دارد و یافته‌ها پارادایم جدیدی را منعکس می‌کند، بنابراین مفهوم لایه سوم خط دفاعی به عنوان یک قدرت قدرتمند برای حمایت از نقش حسابرسی داخلی برای جلوگیری از فساد در دولت منطقه‌ای در اندونزی بسیار مثمر‌تر است.

سریانتو و افندی^{۴۹} (۲۰۱۸)، تحقیقی تحت عنوان "حسابرسی داخلی و رهبری در بهره‌وری ارائه خدمات بانک‌های اسلامی اندونزی" انجام داده‌اند. داده‌های تحقیق از طریق پرسشنامه جمع‌آوری و از طریق رگرسیون خطی چندگانه مورد ارزیابی و آزمون قرار گرفته‌اند. نتایج تحقیق نشان داد که، رهبری ۱۹/۳ درصد و حسابرسی داخلی ۵۹/۶ درصد در مجموع ۷۸/۹ درصد و سایر عوامل ۲۱/۱ درصد در بهره‌وری ارائه خدمات بانک‌های اسلامی تأثیر داشته‌اند که این امر

در سایر تحقیقات صورت گرفته؛ الزبان، و جی ویلیام^{۵۵} (۲۰۱۵، ۲۰۱۴)، در عربستان سعودی، عوامل مؤثر بر اثربخشی حسابداری داخلی شامل؛ استقلال حسابداری داخلی، حمایت مدیریت ارشد از حسابداری داخلی، صلاحیت حرفه ای حسابرس داخلی، اندازه واحد حسابداری داخلی و ارتباط حسابرس داخلی و حسابرس مستقل بر اثربخشی حسابداری داخلی مؤثر می باشند. التواجری و همکاران^{۵۶} (۲۰۱۴)، در عربستان سعودی، شایستگی حسابرسان را عنصر کلیدی اثربخشی حسابداری داخلی را طبق استانداردهای بین المللی حسابداری داخلی در خصوص دارا بودن دانش، مهارت ها و سایر توانایی های لازم برای انجام وظایف و مسئولیت های حسابداری داخلی اعلام نموده و ارتباط با حسابرسان خارجی را در این زمینه مهم دانسته است. آرنو و آرنو^{۵۷} (۲۰۰۹)، عوامل ویژگی های تیم حسابداری داخلی، فرآیندها و فعالیت های حسابداری و ارتباطات سازمانی و نقش حمایتی مدیران را عوامل مؤثر در اثربخشی حسابداری داخلی در شرکت های ایتالیایی دانسته است. احمد و یوسف^{۵۸} (۲۰۰۹)، عوامل کمبود حسابرسان متخصص و شایسته و عدم پشتیبانی مدیریت ارشد را از عوامل محدود کننده عملکرد حسابداری داخلی در بخش عمومی مالزی دانسته است.

روش شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر نوع، "توصیفی - پیمایشی" و هدف "کاربردی - توسعه ای" و از نظر روش "زمینه ای - اکتشافی" است. روش گردآوری داده های پژوهش ترکیبی شامل، روش کتابخانه ای، مصاحبه حضوری رسمی و غیررسمی و میدانی بوده است.

جامعه آماری یا جامعه هدف این پژوهش شامل بانک ها و موسسات مالی و اعتباری تحت نظارت بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران بوده و جامعه نمونه انتخاب شده مشتمل بر دو جامعه مورد مطالعه به ترتیب، جامعه خبرگان متشکل از ۲۰ نفر از خبرگان در زمینه حسابداری داخلی بانک اعم از صاحب نظران، سیاست گذاران و تصمیم گیرندگان که تعداد ۱۶ نفر به صورت کامل تا پایان پروژه همکاری نمودند و جامعه نمونه آماری به تعداد ۶۸ نفر با استفاده از روش نمونه گیری آماری طبقه بندی شده - تصادفی با استفاده از فرمول n کوکران از بین مدیران بانک ها و مسئولین ذیربط در حوزه نظارت بانکی، سازمان بورس و اوراق بهادار، مدیران سازمان حسابداری، شرکاء و مدیران موسسه های حسابداری جزء حسابرسان مستقل و بازرسان قانونی بانک ها و مجری حسابداری داخلی برون سپاری شده، رؤساء و مدیران حسابرسان داخلی بانک ها و سرپرستان، حسابرسان ارشد و حسابرسان در واحد حسابداری داخلی بانک-

های مداوم توسعه حرفه ای برای حسابرسان داخلی و کمبود حقوق کافی باعث عدم حفظ آن ها و عدم جذب متخصصان شایسته گردیده، مهارت فنی ناکافی و جایجایی زیاد حسابرسان وجود دارد. علاوه بر این، ادارات و مدیریت ها نمی دیدند که سامانه حسابداری داخلی می تواند به فعالیت آنها و سازمان ارزش افزوده دهد و آنها به اندازه کافی از این بخش پشتیبانی نکرده اند و دامنه خدمات حسابداری داخلی محدود به امور مالی بوده و حسابداری عملکرد نادیده گرفته شده است.

علی المطری و همکاران^{۵۹} (۲۰۱۶)، مطالعه ای تحت عنوان " کاربرد استانداردهای جدید عملکرد حسابداری داخلی کمیته بازل: یک نقشه راه برای عملکرد بانک ها " در کشور مالزی بصورت مروری انجام داده و ضمن بررسی استاندارد و الزامات مقرر شده برای حسابداری داخلی از سوی کمیته بازل در سال ۲۰۱۲ در بانک ها از طریق روش کیفی چنین نتیجه گرفته است که؛ از آنجا که گزارش های فریبکارانه گسترش یافته نظر محققان و دانشگاهیان در مورد کنترل های داخلی و عملکرد حسابداری داخلی (IAF) معطوف به ضرورت رعایت اصول زیادی که IAF در بانک ها دارد، شده است و مدیریت بانک مسئولیت نهایی اعمال این اصول را دارد تا از رسوایی های شرکتی که اعتماد سرمایه گذاران را متزلزل می کند و افزایش ارزش سهام را برای سازمان ها سخت می کند، جلوگیری نماید. بر اساس استانداردهای کمیته بازل در سال ۲۰۱۲، این مقاله یک چارچوب نظری برای بررسی تأثیر مستقیم اجرای IAF بر عملکرد بانک ایجاد کرده است. بدیهی است که حسابداری داخلی به عنوان بخش قابل توجهی از ساختار حاکمیت شرکتی بانک در نظر گرفته می شود و هدف IAF پیشرفت کارایی آن است که عملکرد بانک را مستقیماً بهبود می بخشد و از روند گزارش مالی معتبر اطمینان حاصل می کند. محدودیت این مطالعه مربوط به ادبیات مفهومی و اصول انتخاب شده IAF است.

دلانی و برهیم عمری^{۵۴} (۲۰۱۶)، تحقیقی در زمینه " عوامل مؤثر بر اثربخشی حسابداری داخلی در سازمانهای تونس " انجام داده است. داده های این تحقیق از طریق پرسشنامه از جامعه نمونه آماری ۱۴۸ نفر از مدیران ارشد سازمان های تونس جمع آوری گردیده و از طریق رگرسیون خطی چندگانه مورد تحلیل و آزمون قرار گرفته است. نتایج بدست آمده حاکی از تأثیر شش عامل (۱) استقلال حسابداری داخلی، (۲) عینی بودن حسابرسان داخلی، (۳) پشتیبانی مدیریت از حسابداری داخلی، (۴) عملکرد حسابداری داخلی برای آموزش مدیریت و (۵) بخش ساختار سازمانی بر اثربخشی حسابداری داخلی در سازمان های مختلف از جمله بانک ها بوده است.

دهه ۱۹۴۰ و در ایران به دهه ۱۳۴۰ معطوف می‌گردد اما هنوز حرفه‌ای نوپا محسوب می‌شود و یافتن افراد خبره صرفاً در این حرفه و در ایران بسیار محدود است^{۶۴} لیکن سعی گردید که افراد مرتبط و تأثیر گذار در این حرفه در زمان حال به صورت هدفمند انتخاب گردند ترکیب و مشخصات اعضای جامعه خبرگان حسابرسی داخلی گروه دلفی در جدول شماره ۱ ارایه شده است. همچنین نسبت به تعیین میزان توافق نظر خبرگان نسبت به محاسبه ضریب همبستگی رتبه‌ای کندال^{۶۵} که به تالی کندال یا ضریب کندال مشهور است و یک آماره ی ناپارامتری است، برای سنجش همبستگی آماری میان دو متغیر تصادفی استفاده گردید. (حبیبی و صراف رازی^{۶۶}، ۱۳۹۳)

در گام سوم در رابطه با هدف پژوهش مبنی بر، شناخت عوامل اثر گذار در حوزه حسابرسی داخلی بانک با رویکرد حسابرسی مرکب^{۶۷} (MRCB) و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها (عوامل مؤثر) از تکنیک‌های آماری توصیفی و استنباطی جهت تعیین عوامل مؤثر کلیدی در موفقیت^{۶۸} (CSF) در حسابرسی (mrcb) از طریق توزیع پرسشنامه با طیف لیکرت بین جامعه نمونه آماری اقدام گردید. مشخصات این جامعه در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

ها، که تعداد ۶۲ نفر همکاری کامل داشتند، برای آزمون داده‌ها و دستیابی به عوامل مؤثر کلیدی در موفقیت^{۶۹} (CSF) حسابرسی داخلی بانک با رویکرد حسابرسی مرکب^{۶۰} (MRCB) انتخاب گردیدند.

در گام نخست با بررسی‌های جامع کتابخانه‌ای در زمینه مبانی و پژوهش‌های انجام شده مرتبط و انجام مصاحبه‌های غیررسمی با دست اندرکاران، تعداد بیش از یکصد مؤلفه (گویه) از بارزترین مؤلفه‌ها به صورت باز و بدون دسته بندی و طبقه بندی در شاخص‌های کلان جمع آوری گردید.

در گام دوم از طریق روش دلفی^{۶۱} این مؤلفه‌ها برای شناخت عوامل مؤثر با استفاده از پرسشنامه به صورت محرمانه در سه دور (رانند)^{۶۲} به جامعه خبرگان ارائه گردید. روش دلفی فرایندی ساختار یافته برای جمع‌آوری و طبقه‌بندی دانش موجود در نزد گروهی از کارشناسان و خبرگان است که از طریق توزیع پرسشنامه‌هایی در بین این افراد و بازخورد کنترل شده پاسخ‌ها و نظرات دریافتی صورت می‌گیرد (آدلر و زیگلو، ۱۹۹۶)^{۶۳} یکی از مهمترین مراحل روش دلفی انتخاب اعضای واجد شرایط برای گروه دلفی است، اعتبار نتایج بستگی به شایستگی و دانش اعضای گروه دارد (اسماعیلی کیا و ملانظری، ۱۳۹۵) هرچند قدمت حسابرسی داخلی در جهان به

جدول شماره ۱- مشخصات جامعه نمونه خبرگان حسابرسی داخلی (گروه دلفی)

عنوان	شرح	تعداد	درصد %
جامعه نمونه خبرگان - دلفی	اعضای خبره منتخب	۲۰	۱۰۰
	اعضای خبره همکار	۱۶	۸۰
مدرک تحصیلی	دکتری PhD	۷	۴۳/۷۵
	دانشجو دکتری PhD_ST	۴	۲۵
	کارشناسی ارشد Master degree	۵	۳۱/۲۵
صلاحیت و گواهینامه حرفه‌ای ^{۶۹}	حسابدار رسمی IACPA	۱۱	۶۸/۷۵
	حسابرس داخلی خبره IA_CIA	۱۰	۶۲/۷۵
	حسابدار مستقل (حرفه‌ای) خبره HCA_CPA	۹	۵۶/۲۵
	سایر گواهینامه های تخصصی مرتبط (IIA,IFAC,ACCA, CIMA,MBA,DBA&etc)	۸	۵۰
مسئولیت و تخصص ^{۷۰}	اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها	۵	۳۱/۲۵
	کارشناسان سازمان بورس و اوراق بهادار	۳	۱۸/۷۵
	کارشناسان و ناظران امور بانکی	۳	۱۸/۷۵
	مدیران ارشد سازمان حسابرسی	۲	۱۲/۵
	پیشکسوتان حسابرسی داخلی (مشاوران و محققان)	۳	۱۸/۷۵
سابقه کاری	بالاتر از ۳۰ سال	۵	۳۱/۲۵
	از ۲۰ تا ۳۰ سال	۷	۴۳/۷۵
	از ۱۰ تا ۲۰ سال	۴	۲۵
جنسیت	مرد	۱۲	۷۵
	زن	۴	۲۵

جدول شماره ۲- مشخصات جامعه نمونه آماری پژوهش

عنوان	شرح	تعداد	درصد %
جامعه نمونه منتخب (آماری)	اعضای جامعه منتخب	۶۸	۱۰۰
	اعضای جامعه نمونه همکار	۶۲	۹۱
مدرک تحصیلی	دکتری PhD	۲۲	۳۵/۵
	دانشجو دکتری PhD_ST	۸	۱۲/۹
	کارشناسی ارشد Master degree	۱۷	۲۷/۴
	دانشجوی کارشناسی ارشد Master_ST	۵	۸/۱
سابقه کاری	کارشناسی Bachelor	۱۰	۱۶/۱
	کمتر از ۱۰ سال	۱۱	۱۷/۷۴
	۱۱-۲۰	۲۵	۴۰/۳۲
	۲۱-۳۰	۱۴	۲۲/۶
	۳۱-۴۰	۱۱	۱۷/۷۴
جنسیت	بالاتر از ۴۰ سال	۱	۱/۶
	مرد	۵۳	۸۵/۵
	زن	۹	۱۴/۵

می‌خواهد داده‌های پیچیده را با توصیف آنها برحسب تعداد کمتری متغیر ساده‌سازی کند، عوامل درون و برون سازمانی مؤثر کلیدی در موفقیت حسابرسی مرکب به ترتیب عوامل قوت‌ها، ضعف‌ها و فرصت‌ها، تهدیدها که دقیقاً همان هدف این پژوهش در یافتن عوامل مؤثر کلیدی موفقیت (CSF) در حسابرسی مرکب (mrcb) بود، تفکیک گردید

در گام پنجم براساس برای تعیین میزان سطح اهمیت و ارزش هر عامل مؤثر کلیدی موفقیت شناسایی شده و اولویت بندی آن‌ها از آزمون فریدمن استفاده شده است.

از آنجا که نوع پژوهش نیاز به قلمرو زمانی ندارد لیکن این پژوهش در زمان ۱۳۹۷-۱۳۹۹ صورت پذیرفته است. جهت روایی (اعتبار) پرسشنامه‌ها از طریق توزیع بین خبرگان و وزن دهی به مؤلفه‌های شناسایی شده و شاخص نسبت روایی محتوایی CVR در طیف سه بخشی و فرمول آن و شاخص روایی محتوایی CVI روش والتز و باسل در سه بخش مربوط بودن، ساده بودن و واضح بودن که هر یک در طیف چهار بخشی و جهت پایایی (قابلیت اعتماد) پرسشنامه‌ها از روش پیش آزمون (روش باز آزمایی) و روش آلفای کرونباخ استفاده گردید.

یافته‌های پژوهش

با امعان نظریه هدف این پژوهش که شناخت عوامل کلیدی مؤثر در موفقیت (CSF) حسابرسی داخلی بانک با رویکرد به حسابرسی مرکب (mrcb) می باشد، بررسی‌ها و تحلیل‌ها بر روی داده‌های جمع آوری شده در این پژوهش طی

داده‌های بدست آمده از جامعه نمونه آماری از طریق آزمون توزیع دوجمله‌ای^{۷۱} - توزیع برنولی^{۷۲} که توزیع احتمال تعداد موفقیت‌ها در آزمایش‌های برنولی به تعداد معین و با احتمال موفقیت مفروض در هر آزمایش است با آزمون فرضیه $H_0 \leq 3$ مبنی بر اینکه بیش از ۶۰ درصد پاسخ دهندگان در خصوص وجود رابطه معنا دار بین عوامل مؤثر شناسایی شده با اجزای حسابرسی مرکب شامل؛ قابلیت بلوغ سازمانی (M)، مدیریت ریسک سازمانی (R)، کنترل‌های داخلی (C) و کمیته نظارتی بازل (B) گزینه‌های ۳ (متوسط) و کمتر از آن را انتخاب کرده‌اند و در مقابل فرضیه $H_1 > 3$ مبنی براینکه جامعه نمونه، گزینه بیش از ۳ (زیاد و خیلی زیاد) را انتخاب کرده اند در خصوص هر عامل آزمون و تعداد عواملی که فرضیه H_0 در مورد آن‌ها تأیید گردید از بین عوامل مؤثر حذف گردیدند و سپس عوامل باقیمانده تحت آزمون مربع کای^{۷۳} با ضریب خطای ۵ درصد که یک آزمون برای ارزیابی میزان ارتباط بین متغیرهای اسمی و آزمون همقوارگی یا همگنی است، قرار گرفتند که به موجب این آزمون متغیرهایی که کمتر از اعداد جدول بودند نیز حذف و در نهایت عوامل مؤثر کلیدی در حسابرسی مرکب شناسایی شدند.

در گام چهارم با توجه به نتایج خبرگان و آزمون‌های استنباطی برای یافتن عوامل مؤثر کلیدی در موفقیت حسابرسی مرکب، عوامل شناخته شده که از فیلترهای فوق احصاء شده‌اند، با استفاده از روش تحلیل عاملی^{۷۴} که سعی در شناسایی متغیرهای اساسی یا عامل‌ها (Factors) به منظور تبیین الگوی همبستگی بین متغیرهای مشاهده شده را دارد و

پرسشنامه در خصوص ۱۴۰ گویه مزبور و مبتنی بر فراوانی بیش از ۵۰ درصد پاسخ‌های خبرگان مبنی بر اینکه، اولاً؛ عامل موصوف بطور مستقیم در سامانه‌ی حسابرسی داخلی بانک مؤثر و جزء عوامل محیطی حسابرسی داخلی است؛ تعداد ۱۹ گویه حذف و تعداد ۱۲۱ گویه مؤثر شناسایی شدند و ثانیاً؛ سامانه حسابرسی داخلی بانک بر عامل مزبور کنترل مؤثر و تعیین کننده‌ای دارد یا خیر؟ گویه‌های شناسایی شده به تعداد ۴۱ گویه به عوامل درون سازمانی و تعداد ۸۰ گویه به عوامل برون سازمانی تفکیک گردید. در این دور میزان توافق بین نظر خبرگان با ضریب توافق کندال محاسبه و نتیجه آن نشان داد که بین خبرگان با ضریب اطمینان ۹۵ درصد، توافق وجود دارد و این روش مبنای مناسبی برای شناخت عوامل کلیدی مؤثر حسابرسی مرکب (mrcb) محسوب می‌شود.

دور سوم تکنیک دلفی - با ارجاع پرسشنامه دور دوم و مبتنی بر فراوانی بیش از ۵۰ درصد پاسخ‌های خبرگان مبنی بر اینکه؛ عوامل درون سازمانی و برون سازمانی به سامانه‌ی حسابرسی داخلی بانک، در حوزه حسابرسی M.R.C.B مربوط می‌شود؟ عوامل درون و برون سازمانی حسابرسی داخلی مؤثر در حسابرسی اجزای حسابرسی مرکب به ترتیب، قابلیت بلوغ و تعالی سازمانی (M)، مدیریت ریسک‌های سازمانی (R)، اصول و ضوابط کنترل‌های داخلی (C) و الزامات کمیته بازل برای بانک‌ها (B) تعیین و در این مرحله گویه‌ای حذف نگردید. تلخیص نتایج بدست آمده در سه دور (راند) تکنیک دلفی به شرح جدول شماره ۳ ارائه شده است.

نتیجه محاسبه ضریب همبستگی کندال دور دوم و دور سوم تکنیک دلفی در جدول شماره ۴ ارائه شده است.

دو مرحله شامل؛ تحقیق نظری برای یافتن عوامل مؤثر حسابرسی داخلی بانک با رویکرد به حسابرسی مرکب (M.R.C.B) و یک تحقیق کمی برای شناسایی عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی (CSF) با پاسخ به این سؤال که آیا بین عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی داخلی با اجزای حسابرسی مرکب (M.R.C.B) رابطه معناداری وجود دارد، صورت پذیرفته است. بدین لحاظ نتایج حاصل از طریق دو روش دلفی (تحقیق نظری) و آزمون‌های آماری، توصیفی و استنباطی (تحقیق کمی) ارائه می‌شود:

نتایج روش دلفی (خبرگان)

در این پژوهش نسبت به تشکیل جامعه خبرگان به تعداد ۲۰ نفر مرتبط با موضوع این پژوهش برای انجام سه دور تکنیک دلفی اقدام که در دور اول ۱۸ و در دور دوم ۱۷ و در دور سوم ۱۶ نفر همکاری مستمر نمودند، طبق تکنیک دلفی نظر تعداد ۱۶ خبره برای سه دور مراجعه، ملحوظ نظر قرار داده شد.

دور اول تکنیک دلفی - با توجه به مطالعه و بررسی منابع کتابخانه‌ای، میدانی و تجربی، مصاحبه غیررسمی و جمع آوری ۲۱۲ گویه از خبرگان طی پرسشنامه‌ای خواسته شد تا گویه‌های مرتبط با حسابرسی بانک‌ها را مشخص نمایند. در این دور با در نظر گرفتن فراوانی بیش از ۵۰ درصد، تعداد ۷۲ گویه که ارتباط مستقیم نداشتند، حذف و تعداد ۱۴۰ گویه مبتنی بر پاسخ خبرگان گزینش گردیدند.

دور دوم تکنیک دلفی - به منظور حصول اطمینان و شناخت عوامل مؤثر در حسابرسی داخلی بانک با ارائه

جدول شماره ۳- نتایج تکنیک دلفی (۱۶ نفر خبرگان) - شناسایی عوامل مؤثر در حسابرسی مرکب (mrcb)

دور سوم دلفی				دور دوم دلفی		دور اول دلفی		گویه های حسابرسی داخلی
میانگین فراوانی ارتباط با اجزای حسابرسی مرکب (طبق نظر نظر خبرگان)				تفکیک به عوامل مؤثر درون و برون سازمانی		گزینش عوامل مؤثر حسابرسی داخلی بانک		
M	R	C	B	خارجی	داخلی			
فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	تعداد	تعداد	تعداد		تعداد
۱۴	۱۵	۱۵	۱۴	۸۰	۴۱	۱۲۱		۱۴۰
% ۸۷/۵	% ۹۳/۷۵	% ۹۳/۷۵	% ۸۷/۵	% ۶۶	% ۳۴	% ۸۶/۵		% ۱۰۰

جدول شماره ۴- محاسبه ضریب همبستگی (توافق) کندال

مقدار معناداری	درجه آزادی	ضریب کندال	تعداد خبرگان	تعداد گویه شناسایی شده	تعداد گویه‌ها	دور (راند) دلفی
۰/۰۰۴	۱۳۹	۰/۳۰۶	۱۶	۱۲۱	۱۴۰	دور دوم - بخش اول
۰/۰۰۰	۴۰	۰/۴۷۷	۱۶	۴۱	۴۱	دور دوم - درون سازمانی
۰/۰۰۰	۷۹	۰/۵۸۸	۱۶	۸۰	۸۰	دور دوم - برون سازمانی سازمانی

نتایج آزمون‌های آماری

در این پژوهش برای آزمون عوامل مؤثر کلیدی موفقیت (CSF) شناسایی شده از طریق تکنیک دلفی به تعداد ۱۲۱ گویه با استفاده از پرسشنامه به منظور جمع آوری نظرات اعضای جامعه نمونه آماری به تعداد ۶۲ نفر مبنی بر آزمون فرضیه وجود رابطه معناداری بین این عوامل با هریک از اجزای حسابرسی مرکب (MRCB) اقدام گردید:

آزمون توزیع دوجمله‌ای - توزیع برنولی

از طریق آزمون توزیع برنولی با فرض بر اینکه تعداد بیش از ۶۰ درصد جامعه نمونه آماری گزینه ۳ و کمتر در خصوص میزان رابطه تعداد ۴۱ عامل درون سازمانی و ۸۰ عامل برون سازمانی مؤثر شناسایی شده توسط تکنیک دلفی با اجزای حسابرسی مرکب (MRCB) را انتخاب نموده‌اند، نسبت به آزمون فرضیه $H_0 \leq 3$ از طریق داده‌های بدست آمده اقدام گردید که نتایج این آزمون مندرج در جدول شماره ۵ حاکی از تأیید فرضیه H_0 در مورد تعداد ۲ عامل درون سازمانی و تعداد ۹ عامل برون سازمانی و تأیید فرضیه H_1 در مورد تعداد ۳۹ عامل درون سازمانی و تعداد ۷۱ عامل برون سازمانی می‌باشد. این آزمون بیانگر تعداد ۱۱ عامل کم ارتباط تر که حذف گردیدند و تعداد ۱۱۰ عامل مؤثر که بالاترین (زیاد و خیلی زیاد) ارتباط داشتند، مشخص گردیدند.

جدول شماره ۵- نتایج حاصل از آزمون توزیع دوجمله‌ای -

توزیع برنولی

شرح عامل	نتیجه روش دلفی	تأیید فرضیه	تأیید فرضیه
		$H_0 \leq 3$	$H_1 > 3$
	تعداد	تعداد	تعداد
عوامل درون سازمانی	۴۱	۲	۳۹
عوامل برون سازمانی	۸۰	۹	۷۱
جمع	۱۲۱	۱۱	۱۱۰

آزمون مربع کای - Chi-Square

از طریق آزمون مربع کای که مبین وجود یا عدم وجود تفاوت معنی داری آماری بین شاخص‌های شناسایی شده که در سطح مقیاس ترتیبی سنجیده می‌باشد، نسبت به آزمون فرضیه H_0 در مورد تعداد ۱۱۰ عامل مؤثر باقیمانده مبنی بر، عدم وجود رابطه معنادار و فرضیه H_1 با ضریب خطای ۵ درصد در مقابل آن نشان دهنده وجود رابطه معناداری حداقل

یک زوج از رتبه میانگین عوامل تأثیرگذار در محیط درون و بیرون سامانه‌ی حسابرسی داخلی بانک با اجزای چهارگانه حسابرسی مرکب (MRCB)، اقدام گردید. نتایج این آزمون مندرج در جدول شماره ۶ بیانگر تأیید فرضیه H_1 در مورد وجود رابطه معنادار بین تعداد ۳۶ عامل درون سازمانی و ۶۸ عامل برون سازمانی مؤثر شناسایی شده در مجموع به تعداد ۱۰۴ عامل مؤثر کلیدی با اجزای حسابرسی مرکب (MRCB) می‌باشد.

جدول شماره ۶- نتایج حاصل از آزمون مربع کای - Chi-Square

شرح عامل	نتیجه آزمون توزیع برنولی	تأیید فرضیه	تأیید فرضیه
		H_0	H_1
	تعداد	تعداد	تعداد
عوامل درون سازمانی	۳۹	۳	۳۶
عوامل برون سازمانی	۷۱	۳	۶۸
جمع	۱۱۰	۶	۱۰۴

روش تحلیل عاملی

با توجه به نتایج بدست آمده از مراحل قبل و ملحوظ نظر قراردادن هدف اصلی این پژوهش مبنی بر، شناسایی عوامل مؤثر کلیدی در موفقیت (CSF) حسابرسی داخلی بانک با رویکرد حسابرسی مرکب (MRCB) از طریق تحلیل عاملی با تشکیل ماتریس همبستگی که حاوی ضرایب همبستگی درونی متغیرها می‌باشد، نسبت به تهیه ماتریس همبستگی برای ۳۶ عامل درون سازمانی و تفکیک آنها به دو بخش قوت‌ها و ضعف‌ها و ۶۸ عامل برون سازمانی و تفکیک آن‌ها به فرصت‌ها و تهدیدها اقدام گردید. نتایج این روش که در جدول شماره ۷ درج گردیده بیانگر آن است، عوامل مؤثر کلیدی که بارعاملی آن‌ها بیشترین شدت همبستگی را نشان می‌دادند و طبق نظر خبرگان بیش از ۰/۵ بودند گزینش گردیدند که در این راستا از بین عوامل درون سازمانی تعداد ۱۷ عامل به عنوان قوت‌ها و تعداد ۱۶ عامل به عنوان ضعف‌ها و از بین عوامل برون سازمانی تعداد ۲۱ عامل به عنوان فرصت‌ها و تعداد ۱۷ عامل به عنوان تهدیدها در مجموع منجر به شناسایی تعداد ۷۰ عامل مؤثر کلیدی موفقیت (CSF) در حسابرسی داخلی با رویکرد حسابرسی مرکب (MRCB) طبق هدف این پژوهش گردید.

جدول شماره ۷- نتایج حاصل از روش تحلیل عاملی

شرح عامل	نتیجه آزمون توزیع مربع کای			عوامل حذف شده		عوامل باقیمانده		ماتریس همبستگی درون سازمانی		ماتریس همبستگی برون سازمانی	
	تعداد	تعداد	تعداد	تعداد	تعداد	تعداد	تعداد	ضعف‌ها	قوت‌ها	فرصت‌ها	تهدیدها
عوامل درون سازمانی	۳۶	۳	۳۳	۱۷	۱۶	-	-				
عوامل برون سازمانی	۶۸	۳۰	۳۸	-	-	۱۷	۲۱				
جمع	۱۰۴	۳۳	۷۱	۱۷	۱۶	۱۷	۲۱				

جمع بندی نتایج

های آماری به شرح جداول شماره ۹، ۱۰، ۱۱ و ۱۲ برای عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی داخلی با رویکرد به حسابرسی مرکب (MRCB) ارایه شده است.

با توجه به تعدد آزمون های انجام شده و روش های بکار گرفته شده، تجمیع نتایج بدست آمده در روش دلفی و آزمون-

جدول شماره ۹- تجمیع نتایج بدست آمده برای عوامل مؤثر کلیدی موفقیت درون سازمانی حسابرسی داخلی بانک - قوت‌ها

ردیف	شماره گویه	شرح گویه	وضعیت	مربوط به حسابرسی بانک	جزء عوامل محیطی	B	C	R	M	Bi توزیع برنولی	CHI مربع کای	بار عاملی
۱	۶۹	برنامه تضمین و بهبود مستمر کیفیت رسیدگی ها	S	۱۶	۱۲	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	14.129 ^e	.875
۲	۷۷	علاقه مندی به توسعه حرفه ای و ارایه خدمات مشاوره ای و اثربخش	S	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	55.419 ^b	.650
۳	۸۱	سامانه‌ی حسابرسی داخلی و ارتقاء قوانین و پایبندی به رعایت قوانین و مقررات و استانداردهای عملیاتی در بانک	S	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	27.032 ^b	.393
۴	۸۲	سامانه‌ی حسابرسی داخلی و حفاظت از دارایی ها اعم از مالی، نیروی انسانی، تجهیزات و وسایل و...	S	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	35.419 ^b	.649
۵	۸۳	درست کاری و پیشگیری از تقلب ها و خسارات به بانک	S	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	44.710 ^b	.721
۶	۹۱	رعایت اخلاق و آیین رفتار حرفه ای	S	۱۶	۱۶	۱۵	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	51.806 ^b	.735
۷	۱۰۸	انجام حسابرسی های ساختار نیافته و موردی	S	۱۶	۱۶	۱۲	۱۶	۱۶	۱۲	H1>3	30.032 ^a	.875
۸	۱۱۳	تدوین برنامه حسابرسی براساس اولویت های مدیریت	S	۱۶	۱۶	۱۲	۱۶	۱۶	۱۴	H1>3	22.258 ^b	.770
۹	۱۱۴	ایجاد اطمینان برای هیئت مدیره و مدیریت ارشد برای حمایت از بانک و اعتبار آن	S	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	59.290 ^e	.716
۱۰	۱۱۵	انطباق سیاست ها و روش های سامانه‌ی حسابرسی داخلی با سیاست‌ها و روش‌های بانک	S	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	20.968 ^b	.843
۱۱	۱۱۶	تغییر سامانه حسابرسی داخلی متکی بر تیم های حسابرسی و تقسیم کار	S	۱۶	۱۶	۱۳	۱۶	۱۶	۱۵	H1>3	55.290 ^b	.712
۱۲	۱۲۰	ارتباط مستمر با ارکان راهبری بانک	S	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	28.097 ^a	.731
۱۳	۱۲۱	انجام حسابرسی ها مبتنی بر ریسک	S	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	32.161 ^a	.872

ردیف	شماره گویه	شرح گویه	وضعیت	مربوط به حسابرسی بانک	جزء عوامل محیطی	B	C	R	M	Bi توزیع برنولی	CHI مربع کای	بار عاملی
۱۴	۱۲۲	حسابرسی داخلی یک سازمان یاد گیرنده	S	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	37.355 ^b	.587
۱۵	۱۲۳	استقلال و بی طرفی در رسیدگی ها	S	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۵	H1>3	32.161 ^a	.877
۱۶	۱۲۶	حسابرسی رعایت در سطح کلیه فعالیت ها	S	۱۶	۱۶	۱۳	۱۵	۱۵	۱۳	H1>3	33.516 ^a	.893
۱۷	۱۳۰	فرایند پی گیری بازخورد رسیدگی ها	S	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۵	H1>3	33.516 ^a	.893

جدول شماره ۱۰- - تجمیع نتایج بدست آمده برای عوامل مؤثر کلیدی موفقیت درون سازمانی حسابرسی داخلی بانک - ضعفها

ردیف	شماره گویه	شرح گویه	وضعیت	مربوط به حسابرسی بانک	جزء عوامل محیطی	B	C	R	M	Bi توزیع برنولی	CHI مربع کای	بار عاملی
۱	۱	عدم روحیه (انگیزه) نیروی انسانی جهت اجرای ماموریت های حسابرسی	W	۱۶	۱۶	۱۵	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	9.806 ^a	.758
۲	۲	عدم توانمندی حرفه‌ای نیروی انسانی سامانه‌ی حسابرسی داخلی	W	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	13.581 ^a	.523
۳	۸	عدم آگاهی کامل حسابرسان به رعایت الزامات کوزو و بازل	W	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	21.903 ^a	.750
۴	۱۲	عدم وجود نظام نامه جامع حسابرسی داخلی و محدود بودن روش های رسیدگی	W	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	17.355 ^b	.849
۵	۱۵	کیفیت نامناسب آموزش حرفه ای و رایانه ای کارکنان	W	۱۶	۱۶	۱۵	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	49.355 ^b	.737
۶	۲۴	عدم وجود چشم انداز و استراتژی کاربردی برای سامانه‌ی حسابرسی	W	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	13.194 ^a	.735
۷	۲۸	زمان طولانی فرایند رسیدگی ها و عدم گزارش به موقع	W	۱۶	۱۶	۱۳	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	65.903 ^c	.446
۸	۲۹	کاهش بودجه و منابع مالی واحد حسابرسی	W	۱۶	۱۶	۱۴	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	33.129 ^a	.936
۹	۳۰	مشارکت محدود در تصمیم گیری های استراتژیک بانک	W	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	17.161 ^a	.503
۱۰	۵۱	عدم اطمینان به نقش حساس سامانه‌ی حسابرسی داخلی	W	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	51.161 ^b	.662
۱۱	۶۸	عدم ارزیابی مناسب ریسک های در حال ظهور	W	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	31.484 ^a	.931
۱۲	۹۵	ساختار فرصتهای شغلی محدود و کافی نبودن پاداش جبران خدمات	W	۱۶	۱۶	۱۴	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	44.452 ^b	.670
۱۳	۹۶	کارکنان محدود و عدم جذب کارکنان مناسب	W	۱۶	۱۶	۱۵	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	28.097 ^a	.861
۱۴	۱۰۹	عدم تطابق کامل فرایند رسیدگی ها با استانداردهای بین المللی IIA	W	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	35.419 ^b	.657

ردیف	شماره گویه	شرح گویه	وضعیت	مربوط به حسابرسی بانک	جزء عوامل محیطی	B	C	R	M	Bi توزیع برنولی	CHI مربع کای	بار عاملی
۱۵	۱۱۲	درک محدود از انتظارات و توقعات ذی نفعان و ناظران	W	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	41.613 ^b	.550
۱۶	۱۱۷	عدم استفاده از روش های تجزیه و تحلیل فرایندهای رسیدگی شده و داده کاوی	W	۱۶	۱۶	۱۵	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	39.290 ^b	.568

جدول شماره ۱۱- تجمیع نتایج بدست آمده برای عوامل مؤثر کلیدی موفقیت برون سازمانی حسابرسی داخلی بانک - فرصت‌ها

ردیف	شماره گویه	شرح گویه	وضعیت	مربوط به حسابرسی بانک	جزء عوامل محیطی	B	C	R	M	Bi توزیع برنولی	CHI مربع کای	بار عاملی
۱	۷	وجود مراکز علمی و تحقیقاتی در بانک	O	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	28.065 ^a	.611
۲	۱۶	طرحهای نوین در امور بانکداری	O	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۵	H1>3	14.742 ^c	.565
۳	۱۷	ابلاغ ضوابط و مقررات حاکمیت شرکتی، کنترل داخلی، کمیته بازل از سوی بانک مرکزی	O	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	49.226 ^a	.680
۴	۱۸	ساختار های ابلاغی بانک مرکزی برای بانک	O	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	31.387 ^c	.907
۵	۴۵	تحولات اقتصادی بین المللی	O	۱۶	۱۶	۱۵	۱۶	۱۶	۱۵	H1>3	26.742 ^c	.926
۶	۴۸	وجود تمایلات و علاقه همکاری بین بخش های مختلف بانک	O	۱۶	۱۶	۱۵	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	60.258 ^b	.636
۷	۸۵	سامانه حقوق و مزایای مدیران و کارکنان بانک	O	۱۶	۱۶	۱۵	۱۶	۱۶	۱۵	H1>3	15.129 ^c	.730
۸	۸۶	مسئولیت پاسخدهی ارکان راهبری بانک به ذی نفعان	O	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	27.710 ^c	.958
۹	۸۷	وجود انتظارت گوناگون ذی نفعان	O	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	33.129 ^c	.935
۱۰	۸۸	وجود کمیته های هیئت مدیره (حسابرسی، ریسک، جبران خدمات، تطبیق و...)	O	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	28.774 ^c	.969
۱۱	۸۹	ابلاغ و الزام رعایت منشور کمیته و حسابرسی داخلی از سوی بورس و بانک مرکزی	O	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	27.677 ^a	.531
۱۲	۱۱۹	وجود سامانه فناوری اطلاعات و ارتباطات مجازی	O	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	15.129 ^c	.698
۱۳	۱۲۵	وجود مشاوران و متخصصان خارج از بانک و برون سپاری	O	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	27.710 ^c	.860
۱۴	۱۲۷	الزام تشکیل کمیته و حسابرسی داخلی برای گروه هلدینگ	O	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	33.129 ^c	.876
۱۵	۱۲۹	نظارت مستمر کمیته حسابرسی بر فرآیندها	O	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	27.677 ^a	.736

ردیف	شماره گوپه	شرح گوپه	وضعیت	مربوط به حسابرسی بانک	جزء عوامل محیطی	B	C	R	M	Bi توزیع برنولی	CHI مربع کای	بار عاملی
۱۶	۱۳۲	وجود مجامع حرفه ای و مراکز آموزش حسابرسی داخلی در کشور	O	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	29.742 ^a	.616
۱۷	۱۳۳	وجود ارتباط منظم ناظران با بانک ها	O	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	28.194 ^a	.975
۱۸	۱۳۶	پیگیری ناظران بانکی کشور در رفع نارسایی و ضعف سامانه‌ی حسابرسی داخلی بانک	O	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	27.710 ^c	.860
۱۹	۱۳۷	وجود درک، مهارت، دانش و تخصص اعضای کمیته ها و هیئت مدیره	O	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	33.129 ^c	.876
۲۰	۱۳۹	وجود مراکز حرفه حسابرسی داخلی بین المللی	O	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	27.677 ^a	.736
۲۱	۱۴۰	الزام برگزاری جلسات منظم کمیته های هیئت مدیره	O	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	29.742 ^a	.616

جدول شماره ۱۲- تجمیع نتایج بدست آمده برای عوامل مؤثر کلیدی موفقیت برون سازمانی حسابرسی داخلی بانک - تهدیدها

ردیف	شماره گوپه	شرح گوپه	وضعیت	مربوط به حسابرسی بانک	جزء عوامل محیطی	B	C	R	M	Bi توزیع برنولی	CHI مربع کای	بار عاملی
۱	۱۴	عدم آگاهی مناسب سهامداران و سایر ذی نفعان به اثر بخشی سامانه‌ی حسابرسی داخلی	T	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	26.742 ^c	.850
۲	۲۷	عدم رعایت مفاد آیین نامه‌های تدوین شده داخلی برای فعالیت های بانک در بخش های مربوطه	T	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	20.742 ^c	.761
۳	۳۲	عدم توجه اصول و الزامات حاکمیت شرکتی از سوی مدیریت و کلیه کارکنان	T	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	53.484 ^a	.807
۴	۳۹	عدم وجود چشم انداز و استراتژی کاربردی برای سایر بخش های بانک	T	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	40.968 ^a	.828
۵	۴۰	عدم تمایل به اجرای کامل یافته های حسابرسی در بخش های مختلف	T	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	49.355 ^a	.862
۶	۵۰	عدم تصویب به موقع یا بروز رسانی آیین نامه ها و دستورالعمل های داخلی توسط هیئت مدیره بانک	T	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	23.484 ^b	.852
۷	۵۶	قدرت طلبی و تمرکز گرایی مدیریت	T	۱۶	۱۶	۱۵	۱۶	۱۶	۱۵	H1>3	24.903 ^c	.776

ردیف	شماره گویه	شرح گویه	وضعیت	مربوط به حسابرسی بانک	جزء عوامل محیطی	B	C	R	M	Bi توزیع برنولی	CHI مربع کای	بار عاملی
۸	۵۹	نامناسب بودن سامانه‌های کور بانکینگ (نرم افزار بانکی)	T	۱۶	۱۶	۱۵	۱۶	۱۶	۱۴	H1>3	30.032°	.890
۹	۶۱	اخلال در ماهیت استقلال سازمانی (از نظر جایگاه و فرایند)	T	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	30.032°	.976
۱۰	۶۲	عدم یکسان سازی رویه های عملیات سامانه‌ی حسابرسی داخلی در کلیه بانک ها	T	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	30.032°	.976
۱۱	۷۱	عدم آگاهی از استراتژی ها و برنامه های در حال تکامل و احتمال بروز ریسک	T	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	30.032°	.976
۱۲	۷۲	تحریم اقتصادی و بانکی کشور	T	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	30.032°	.976
۱۳	۱۰۲	عدم حمایت همه جانبه ارکان راهبری بانک از سامانه حسابرسی داخلی	T	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	28.194 ^a	.975
۱۴	۱۰۳	عدم توجه به تحولات بازار و شرایط حاکم برای جذب پول و نیروی انسانی متخصص و متعهد	T	۱۶	۱۶	۱۵	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	28.194 ^a	.975
۱۵	۱۰۴	عدم ارتباطات مؤثر کمیته و حسابرسی داخلی با حسابرس مستقل	T	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	28.194 ^a	.975
۱۶	۱۰۶	عدم توجه کافی مدیریت به الزامات کوزو و بازل در حوزه حسابرسی داخلی	T	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	H1>3	28.194 ^a	.975
۱۷	۱۰۷	تغییر مداوم در رده و سطوح مدیریت‌های میانی بانک	T	۱۶	۱۶	۱۵	۱۶	۱۶	۱۵	H1>3	28.194 ^a	.975

نتایج آزمون فریدمن

با توجه به محیط شناسی حسابرسی داخلی مبتنی بر الزام ملحوظ نظر قراردان استقلال آن از نظر جایگاه سازمانی و فعالیت (طبق استانداردها و الزامات مذکور در ادبیات پژوهش)، عوامل مؤثر کلیدی موفقیت در حسابرسی داخلی بانک با رویکرد به حسابرسی مرکب (MRCB) در چارچوب عوامل محیطی اثر گذار و تجزیه آن‌ها به عوامل درون سازمانی شامل، نقاط قوت‌ها (S) و ضعف‌ها (W) و عوامل برون سازمانی شامل، فرصت‌ها (O) و تهدیدها (T) شناسایی گردیده‌است، اکنون این سؤال مطرح می شود که بر اساس دیدگاه پاسخ دهندگان کدامیک از عوامل مؤثر کلیدی در بین عوامل مذکور در چهار بخش اثر گذار محیطی حسابرسی داخلی با اهمیت‌تر و در

اولویت قرار می گیرند؟ بنابراین براساس فرضیه صفر با در نظر گرفتن سطح خطای ۵ درصد مبنی براینکه؛ "از نظر ارزش و اهمیت بین عوامل مؤثر کلیدی موفقیت با اجزای حسابرسی مرکب (M.R.C.B) رابطه معناداری وجود ندارد"، از آزمون فریدمن برای هر عامل استفاده گردید. نتایج حاصل از این آزمون نشان داد، براساس میانگین رتبه‌ها اهمیت این عوامل از نظر پاسخ دهندگان بسیار بالا است بنابراین با رد شدن فرضیه صفر، "رابطه معناداری از نظر ارزش و اهمیت بین عوامل مؤثر کلیدی موفقیت با اجزای حسابرسی مرکب (M.R.C.B)"، اثبات گردید. که نتایج آن در جداول شماره ۱۳، ۱۴، ۱۵ و ۱۶ به تفصیل ارائه و براساس میانگین رتبه‌ها نیز اولویت بندی و در هر چهار بخش عوامل محیطی مشخص و ارائه شده است. که

در این رابطه نتایج کلی آزمون فریدمن برای عوامل درون سازمانی (قوت‌ها و ضعف‌ها) و عوامل برون سازمانی (فرصت‌ها و تهدیدها) در جدول شماره ۱۷ نشان داده شده است.

جدول شماره ۱۷- نتایج آزمون فریدمن عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی مرکب (MRCB)

سطح معنا داری Asymp. Sig.	آماره کای دو Chi-Square	درجه آزادی df	تعداد پاسخ دهنده N	تعداد عامل n	عوامل مؤثر کلیدی موفقیت	عوامل مؤثر محیطی
۰/۰۰۰	۱۵۱,۰۵۹	۱۶	۶۲	۱۷	قوت‌ها	درون سازمانی
۰/۰۰۰	39.939	۱۵	۶۲	۱۶	ضعف‌ها	درون سازمانی
۰/۰۰۰	۱۳۵,۹۳۴	۲۰	۶۲	۲۱	فرصت‌ها	برون سازمانی
۰/۰۰۰	۱۱۳,۶۲۱	۱۶	۶۲	۱۷	تهدیدها	برون سازمانی

۱۵)، وجود انتظارات گوناگون ذی‌نفعان الزام تشکیل کمیته حسابرسی و حسابرسی داخلی برای گروه هلدینگ، وجود درک مهارت، دانش و تخصص اعضای کمیته‌ها و هیئت مدیره، ساختار ابلیغی بانک مرکزی برای بانک‌ها و وجود کمیته‌های تخصصی هیئت مدیره (حسابرسی، ریسک، جبران خدمات، تطبیق و ...) بوده و در بخش تهدیدها (جدول شماره ۱۶)، نامناسب بودن سامانه‌های کوربان‌کنینگ، اخلال در ماهیت استقلال سازمانی حسابرسی داخلی، عدم یکسان سازی رویه‌های عملیات حسابرسی داخلی در کلیه بانک‌ها، عدم آگاهی از استراتژی‌ها و برنامه‌های در حال تکامل و احتمال بروز ریسک می‌باشد. نتایج آزمون فریدمن در سطح تجمیع قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها بشرح جدول شماره ۱۸ ارائه شده است.

با توجه به نتایج آزمون فریدمن، با اهمیت‌ترین عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی داخلی، در بین عوامل درون سازمانی بخش قوت‌ها (جدول شماره ۱۳)، مربوط به حسابرسی رعایت در سطح کلیه فعالیت‌های بانک، فرایند پی‌گیری بازخورد رسیدگی‌ها، انجام حسابرسی‌های ساختار نیافته و موردی، انجام حسابرسی‌ها مبتنی بر ریسک و استقلال و بی‌طرفی در رسیدگی‌ها بوده و در بخش ضعف‌ها (جدول شماره ۱۴)، مربوط به کاهش بودجه و منابع مالی واحد حسابرسی داخلی بانک، عدم ارزیابی مناسب ریسک‌های در حال ظهور، کارکنان محدود و عدم جذب کارکنان مناسب، عدم اطمینان به نقش حساس سامانه حسابرسی داخلی، کیفیت نامناسب آموزش حرفه‌ای و رایانه‌ای کارکنان سامانه حسابرسی داخلی می‌باشد و در بین عوامل برون سازمانی بخش فرصت‌ها (جدول شماره

جدول شماره ۱۸- نتایج آزمون فریدمن در سطح تجمیع قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها

انحراف معیار کل	میانگین کل	میانگین کل رتبه‌ها	تجمیع میانگین رتبه‌ها	تعداد عامل n	عوامل مؤثر کلیدی موفقیت	عوامل مؤثر محیطی
۰/۷۳۷	۴/۳۹	۹	۱۵۳	۱۷	قوت‌ها	درون سازمانی
۰/۷۱۷	۴/۴۰	۸/۵	۱۳۶	۱۶	ضعف‌ها	درون سازمانی
۰/۶۹۰	۴/۴۰	۱۱	۲۳۱	۲۱	فرصت‌ها	برون سازمانی
۰/۷۱۰	۴/۴۰	۹	۱۵۳	۱۷	تهدیدها	برون سازمانی

محیط سازمانی و فزونی قابل توجه آن نسبت به ضعف‌ها می‌باشد.

با توجه به نتایج جدول شماره ۱۸ اولاً؛ فرصت‌ها بیشترین سطح اهمیت را بین عوامل داشته و بعد از آن قوت‌ها و تهدیدها در سطح برابر و ضعف‌ها در پایین‌ترین میزان قرار دارند. ثانیاً؛ فضای محیطی حسابرسی داخلی حاکی از مزیت بیشتر بودن سطح اهمیت فرصت‌ها نسبت به تهدیدات بوده و یک خطر جدی حاکی از بالا بودن سطح اهمیت تهدیدهای موجود در

جدول شماره ۱۳- رتبه بندی فریدمن - عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی MRBC - قوت‌ها

ردیف قوت	شماره گویه	شرح گویه	Mean Rank	Mean	Std. Deviation
S1	۱۲۶	حسابرسی رعایت در سطح کلیه فعالیت‌ها	9.96	4.5968	.52666
S2	۱۳۰	فرایند پی‌گیری بازخورد رسیدگی‌ها	9.96	4.5968	.52666
S3	۱۰۸	انجام حسابرسی‌های ساختار نیافته و موردی	9.84	4.5645	.56164
S4	۱۲۱	انجام حسابرسی‌ها مبتنی بر ریسک	9.84	4.5806	.52941
S5	۱۲۳	استقلال و بی‌طرفی در رسیدگی‌ها	9.82	4.5806	.52941
S6	۱۲۰	ارتباط مستمر با ارکان راهبری بانک	9.73	4.5484	.59168
S7	۷۷	علاقه مندی به توسعه حرفه‌ای و ارائه خدمات مشاوره‌ای و اثربخش	9.68	4.5161	.67123
S8	۱۱۶	تغییر سامانه حسابرسی داخلی متکی بر تیم‌های حسابرسی و تقسیم کار	9.52	4.5000	.74107
S9	۹۱	رعایت اخلاق و آیین رفتار حرفه‌ای	9.40	4.4839	.67123
S10	۸۳	درست‌کاری و پیشگیری از تقلب‌ها و خسارات به بانک	9.14	4.4194	.77984
S11	۸۲	سامانه‌ی حسابرسی داخلی و حفاظت از دارایی‌ها اعم از مالی، نیروی انسانی، تجهیزات و وسایل و...	8.85	4.3387	.76702
S12	۱۲۲	حسابرسی داخلی یک سازمان یادگیرنده	8.76	4.3548	.74870
S13	۱۱۴	ایجاد اطمینان برای هیئت مدیره و مدیریت ارشد برای حمایت از بانک و اعتبار آن	8.60	4.2903	.96474
S14	۸۱	سامانه‌ی حسابرسی داخلی و ارتقاء قانونمندی و پایبندی به رعایت قوانین و مقررات و استانداردهای عملیاتی در بانک	8.29	4.2258	.79793
S15	۱۱۵	انطباق سیاست‌ها و روش‌های سامانه‌ی حسابرسی داخلی با سیاست‌ها و روش‌های بانک	8.06	4.1452	.92056
S16	۱۱۳	تدوین برنامه حسابرسی براساس اولویت‌های مدیریت	7.99	4.1452	1.00567
S17	۶۹	برنامه تضمین و بهبود مستمر کیفیت رسیدگی‌ها	5.56	3.6613	1.20032

جدول شماره ۱۴- رتبه بندی فریدمن - عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی MRBC - ضعف‌ها

ردیف	شماره گویه	شرح گویه	Mean Rank	Mean	Std. Deviation
W1	۲۹	کاهش بودجه و منابع مالی واحد حسابرسی	9.38	4.5968	.55691
W2	۶۸	عدم ارزیابی مناسب ریسک‌های در حال ظهور	9.26	4.5806	.55952
W3	۹۶	کارکنان محدود و عدم جذب کارکنان مناسب	9.15	4.5484	.59168
W4	۵۱	عدم اطمینان به نقش حساس سامانه‌ی حسابرسی داخلی	9.02	4.4839	.69523
W5	۱۵	کیفیت نامناسب آموزش حرفه‌ای و رایانه‌ای کارکنان	8.86	4.4677	.69466
W6	۸	عدم آگاهی کامل حسابرسان به رعایت الزامات کوزو و بازل	8.71	4.4839	.64635
W7	۹۵	ساختار فرصت‌های شغلی محدود و کافی نبودن پاداش جبران خدمات	8.68	4.4032	.81903
W8	۳۰	مشارکت محدود در تصمیم‌گیری‌های استراتژیک بانک	8.53	4.4194	.66649
W9	۱۱۲	درک محدود از انتظارات و توقعات ذی‌نفعان و ناظران	8.43	4.4032	.75660
W10	۱۱۷	عدم استفاده از روش‌های تجزیه و تحلیل فرایندهای رسیدگی شده و داده‌کاوی	8.40	4.3710	.81450
W11	۲۴	عدم وجود چشم‌انداز و استراتژی کاربردی برای سامانه‌ی حسابرسی	8.31	4.3710	.70673
W12	۱۰۹	عدم تطابق کامل فرایند رسیدگی‌ها با استانداردهای بین‌المللی IIA	8.22	4.3226	.84493
W13	۱	عدم روحیه (انگیزه) نیروی انسانی جهت اجرای مأموریت‌های حسابرسی	8.14	4.3226	.74160
W14	۲۸	زمان طولانی فرایند رسیدگی‌ها و عدم گزارش به موقع	7.96	4.3065	.80141
W15	۲	عدم توانمندی حرفه‌ای نیروی انسانی سامانه‌ی حسابرسی داخلی	7.94	4.3226	.67202
W16	۱۲	عدم وجود نظام نامه جامع حسابرسی داخلی و محدود بودن روش‌های رسیدگی	7.02	4.0806	.91074

جدول شماره ۱۵ - رتبه بندی فریدمن - عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابداری MRBC - فرصت‌ها

ردیف	شماره گوپه	شرح گوپه	Mean Rank	Mean	Std. Deviation
O1	۸۷	وجود انتظارات گوناگون ذی نفعان	12.39	4.5968	.55691
O2	۱۲۷	الزام تشکیل کمیته و حسابرسی داخلی برای گروه هلدینگ	12.39	4.5968	.55691
O3	۱۳۷	وجود درک، مهارت، دانش و تخصص اعضای کمیته ها و هیئت مدیره	12.39	4.5968	.55691
O4	۱۸	ساختار های ابلاغی بانک مرکزی برای بانک	12.25	4.5806	.58809
O5	۸۸	وجود کمیته های هیئت مدیره (حسابرسی، ریسک، جبران خدمات، تطبیق و...)	11.89	4.5484	.56329
O6	۴۵	تحولات اقتصادی بین المللی	11.87	4.5323	.59279
O7	۸۶	مسئولیت پاسخدهی ارکان راهبری بانک به ذی نفعان	11.73	4.5323	.56446
O8	۱۲۵	وجود مشاوران و متخصصان خارج از بانک و برون سپاری	11.73	4.5323	.56446
O9	۱۳۶	پیگیری ناظران بانکی کشور در رفع نارسایی و ضعف سامانه‌ی حسابرسی داخلی بانک	11.73	4.5323	.56446
O10	۱۷	ابلاغ ضوابط و مقررات حاکمیت شرکتی، کنترل داخلی، کمیته بازل از سوی بانک مرکزی	11.27	4.4516	.66966
O11	۸۵	سامانه حقوق و مزایای مدیران و کارکنان بانک	11.02	4.4032	.71195
O12	۱۱۹	وجود سامانه فناوری اطلاعات و ارتباطات مجازی	11.02	4.4032	.71195
O13	۱۶	طرحهای نوین در امور بانکداری	10.89	4.3871	.68604
O14	۴۸	وجود تمایلات و علاقه همکاری بین بخش های مختلف بانک	10.67	4.3226	.88288
O15	۸۹	ابلاغ و الزام رعایت منشور کمیته و حسابرسی داخلی از سوی بورس و بانک مرکزی	10.02	4.2419	.80338
O16	۱۲۹	نظارت مستمر کمیته حسابرسی بر فرآیندها	10.02	4.2419	.80338
O17	۱۳۹	وجود مراکز حرفه حسابرسی داخلی بین المللی	10.02	4.2419	.80338
O18	۷	وجود مراکز علمی و تحقیقاتی در بانک	9.96	4.2258	.94815
O19	۱۳۳	وجود ارتباط منظم ناظران با بانک ها	9.96	4.2419	.82354
O20	۱۳۲	وجود مجامع حرفه ای و مراکز آموزش حسابرسی داخلی در کشور	8.90	4.1129	.74888
O21	۱۴۰	الزام برگزاری جلسات منظم کمیته های هیئت مدیره	8.90	4.1129	.74888

جدول شماره ۱۶ - رتبه بندی فریدمن - عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابداری MRBC - تهدیدها

ردیف	شماره گوپه	شرح گوپه	Mean Rank	Mean	Std. Deviation
T1	۵۹	نامناسب بودن سامانه‌های کور بانکینگ (نرم افزار بانکی)	9.81	4.5645	.56164
T2	۶۱	اخلال در ماهیت استقلال سازمانی (از نظر جایگاه و فرایند)	9.81	4.5645	.56164
T3	۶۲	عدم یکسان سازی رویه های عملیات سامانه‌ی حسابرسی داخلی در کلیه بانک ها	9.81	4.5645	.56164
T4	۷۱	عدم آگاهی از استراتژی ها و برنامه های در حال تکامل و احتمال بروز ریسک	9.81	4.5645	.56164
T5	۷۲	تحریم اقتصادی و بانکی کشور	9.81	4.5645	.56164
T6	۱۴	عدم آگاهی مناسب سهامداران و سایر ذی نفعان به اثر بخشی سامانه‌ی حسابرسی داخلی	9.68	4.5323	.59279
T7	۳۲	عدم توجه اصول و الزامات حاکمیت شرکتی از سوی مدیریت و کلیه کارکنان	9.57	4.5000	.67143
T8	۵۶	قدرت طلبی و تمرکز گرایی مدیریت	9.54	4.5161	.62047
T9	۴۰	عدم تمایل به اجرای کامل یافته های حسابرسی در بخش های مختلف	9.40	4.4677	.69466
T10	۲۷	عدم رعایت مفاد آیین نامه‌های تدوین شده داخلی برای فعالیت های بانک در بخش های مربوطه	9.31	4.4677	.64574
T11	۳۹	عدم وجود چشم انداز و استراتژی کاربردی برای سایر بخش های بانک	8.98	4.3871	.79661
T12	۱۰۲	عدم حمایت همه جانبه ارکان راهبری بانک از سامانه حسابرسی داخلی	8.16	4.2419	.82354

ردیف	شماره گویه	شرح گویه	Mean Rank	Mean	Std. Deviation
T13	۱۰۳	عدم توجه به تحولات بازار و شرایط حاکم برای جذب پول و نیروی انسانی متخصص و متعهد	8.16	4.2419	.82354
T14	۱۰۴	عدم ارتباطات مؤثر کمیته و حسابرسی داخلی با حسابررس مستقل	8.16	4.2419	.82354
T15	۱۰۶	عدم توجه کافی مدیریت به الزامات کوزو و بازل در حوزه حسابرسی داخلی	8.16	4.2419	.82354
T16	۱۰۷	تغییر مداوم در رده و سطوح مدیریت‌های میانی بانک	8.16	4.2419	.82354
T17	۵۰	عدم تصویب به موقع یا بروز رسانی آیین نامه ها و دستورالعمل های داخلی توسط هیئت مدیره بانک	6.65	3.8387	1.05882

بحث و نتیجه گیری

در این پژوهش با توجه به هدف اصلی پژوهش، تبیین عوامل مؤثر کلیدی موفقیت (CSF) حسابرسی داخلی بانک با رویکرد به حسابرسی مرکب (MRCB)، مطالعات کتابخانه‌ای، مصاحبه‌های غیررسمی (حضور و غیر حضوری) با اساتید دانشگاهی، پیشکسوتان حسابرسی داخلی، بررسی میدانی و بهره‌گیری از تجارب حرفه‌ای با رویکردی عینی و کاربردی تعداد ۲۱۲ گویه مرتبط با قابلیت بلوغ و تعالی سازمانی (M)، مدیریت ریسک سازمانی (R)، اصول و مقررات کنترل‌های داخلی (C) و الزامات و ضوابط مقرر کمیته نظارت بانکی بازل (B) که در این پژوهش تحت عنوان حسابرسی مرکب (MRCB) برای نخستین بار مطرح گردیده، جمع‌آوری گردید. پژوهش حاضر در دو مرحله جداگانه شامل؛ تحقیق نظری و تحقیق کمی با ابتکار و ایده بدیع به هر گویه اجازه داد، بدون آنکه در مفهوم، شاخص یا مقوله کلان اصلی و فرعی طبقه‌بندی و دسته‌بندی شوند) روشی که در پژوهش‌ها امری متداول می‌باشد، به صورت یک متغیر مستقل در راستای هدف پژوهش مورد ارزیابی قرارگیرد این روش کمک می‌کند تا ضمن یافتن کلیدی‌ترین عامل اثر گذار، استفاده کنندگان با توجه به آثار تبعی محیطی و ارزشی هر عامل در توانمندسازی حسابرسی داخلی بانک، از گزینه‌های بهینه و کلیدی در تصمیم‌گیری‌ها استفاده نمایند. تحقق این هدف نیاز به یک طرح کاربردی و تجربی داشت و یافتن عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی داخلی (CSF) مطابق دستورعمل IPPF، (۲۰۱۲)، در بین صدها عامل جمع‌آوری شده، کار محققین را با چالش‌های نظری و عملی مواجه نمود. بدین لحاظ طرح تحقیق جامع تهیه و اجرای کار از دو طریق مراجعه به خبرگان برای یافتن عوامل مؤثر و مراجعه به جامعه نمونه آماری برای آزمون، پایش و دستیابی به عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی داخلی بانک جهت تعمیم به جامعه هدف مورد مطالعه، صورت پذیرفت. از طریق تکنیک دلفی برای بدست آوردن اجماع نظرات جامعه خبرگان به تعداد ۱۶ نفر در طی سه دور (راند) با ملحوظ نظر قراردادن فراوانی بیش از ۵۰ درصد در خصوص عوامل مزبور مبنی بر، دور اول خبرگان با حذف تعداد

۷۲ گویه، تعداد ۱۴۰ گویه در رابطه با حسابرسی بانک‌گزینش گردید، در دور دوم خبرگان با محیط شناسی عوامل مزبور اولاً؛ با حذف تعداد ۱۹ گویه، تعداد ۱۲۱ عامل مؤثر به جهت داشتن اثر مستقیم محیطی در سامانه حسابرسی داخلی بانک تعیین گردید ثانیاً؛ این عوامل محیطی به تعداد ۴۱ گویه عامل دورن سازمانی و ۸۰ گویه عامل برون سازمانی تفکیک شدند و دور سوم خبرگان ارتباط ۱۲۱ عامل مؤثر شناسایی شده را با اجزای حسابرسی مرکب (M.R.C.B) مشخص گردید که با توجه به نتایج آزمون کندال با ضریب اطمینان ۹۵ درصد بین خبرگان اتفاق نظر وجود دارد. در این مرحله از نظر روش دلفی با تحقیقات؛ رضایی و ناظمی (۱۳۹۸)، مشایخی و یزدانیان، (۱۳۹۷) همسو می‌باشد و از نظر اینکه پژوهش حاضر در دو مرحله شامل؛ تحقیق نظری برای یافتن عوامل مؤثر حسابرسی داخلی بانک با رویکرد به حسابرسی مرکب (M.R.C.B) و یک تحقیق کمی برای شناسایی عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی (CSF) با پاسخ به این سؤال که آیا بین عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی داخلی با اجزای حسابرسی مرکب (M.R.C.B) رابطه معناداری وجود دارد، صورت پذیرفته است با تحقیق مالیسیواس تئودوروس (۲۰۱۹) نیز همسو می‌باشد و از نظر دیدگاه استراتژیک و ملحوظ نظر قراردادن عوامل محیطی و تفکیک این عوامل مؤثر حسابرسی داخلی به عوامل درون و برون سازمانی با توجه به مطالعات انجام شده و مذکور در پیشینه تحقیق نمونه مشابهی در داخل و خارج از کشور مشاهده نگردید.

رابطه معناداری تعداد ۱۲۱ عامل مؤثر محیطی در حسابرسی بانک شناسایی شده در روش دلفی با اجزای چهارگانه حسابرسی مرکب (M.R.C.B) از طریق مراجعه به جامعه نمونه آماری به تعداد ۶۲ نفر و جمع‌آوری داده‌های پژوهش در چارچوب طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای خیلی کم تا خیلی زیاد، ابتداءً از آزمون توزیع برنولی و تأیید فرضیه HI مبنی بر اینکه، پاسخ دهندگان بیش از ۶۰ درصد گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد را انتخاب کرده‌اند، تعداد ۱۱ عامل حذف و تعداد ۱۱۰ عامل مؤثر شامل، تعداد ۳۹ عامل درون و ۷۱ عامل برون سازمانی تعیین گردیدند. در مرحله بعدی

مبتنی بر نتایج آزمون توزیع از آزمون مربع کای برای یافتن رابطه بین این عوامل با اجزای چهارگانه حسابرسی مرکب (M.R.C.B) استفاده گردید که در این مرحله نیز تعداد ۶ عامل حذف و تعداد ۱۰۴ عامل مؤثر کلیدی مشتمل بر تعداد ۳۶ عامل درون و تعداد ۶۸ عامل بروون سازمانی شناسایی گردید.

از آنجا که مساله این پژوهش در رابطه با توانمند سازی حسابرسی داخلی بانک برای تأمین نمودن کلیه انتظارات ذی نفعان و ناظران بانکی می‌باشد، ایجاد نمودن وضع موجود حسابرسی داخلی بانک مورد ارزیابی قرار گرفته و با توجه اینکه حسابرسی داخلی به موجب استانداردهای حرفه‌ای و الزامات بازل، کوزو و بانک مرکزی و سازمان بورس و اوراق بهادار یک واحد مستقل زیر نظر کمیته حسابرسی در چارچوب حاکمیت شرکتی صحیح، می‌باشد تعداد ۱۰۴ عامل مؤثر کلیدی محیطی حسابرسی داخلی بانک مورد شناسایی شده در پژوهش حاضر با استفاده از روش و ماتریس همبستگی تحلیل عاملی با ملحوظ نظر قراردادن بار عاملی بیش از ۰/۵، و حذف تعداد ۳۳ عامل، تعداد ۷۱ عامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی داخلی متشکل از؛ تعداد ۳۳ عامل درون سازمانی مرکب از تعداد ۱۷ عامل قوت‌ها و تعداد ۱۶ عامل ضعف‌ها و تعداد ۳۷ عامل بروون سازمانی مرکب از تعداد ۲۱ عامل فرصت‌ها و ۱۷ عامل تهدیدها تبیین گردید. برای یافتن رابطه بین میزان با اهمیت ترین و ارزشمندترین عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی داخلی بانک (CSF) با اجزای چهارگانه حسابرسی مرکب (M.R.C.B) و اولویت بندی آن‌ها در هر چهار بخش قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها از آزمون فریدمن استفاده گردید بنابراین وضع موجود حسابرسی داخلی بانک‌ها از طریق تبیین تعداد ۷۱ عامل مؤثر کلیدی موفقیت (CSF) حسابرسی داخلی بانک‌ها با رویکرد به حسابرسی مرکب (M.R.C.B) به ترتیب الویت شامل؛ تعداد ۱۷ عامل قوت حسابرسی رعایت در سطح کلیه فعالیت‌ها، فرایند پی‌گیری بازخورد رسیدگی‌ها، انجام حسابرسی‌های ساختار نیافته و موردی، انجام حسابرسی‌ها مبتنی بر ریسک، استقلال و بی طرفی در رسیدگی‌ها، ارتباط مستمر با ارکان راهبری بانک، علاقه مندی به توسعه حرفه‌ای و آرایه خدمات مشاوره‌ای و اثربخش، تغییر سامانه حسابرسی داخلی متکی بر تیم‌های حسابرسی و تقسیم کار، رعایت اخلاق و آیین رفتار حرفه‌ای، درست کاری و پیشگیری از تقلب‌ها و خسارات به بانک، سامانه‌ی حسابرسی داخلی و حفاظت از دارایی‌ها (اعم از مالی، نیروی انسانی، تجهیزات و وسایل وغیره)، حسابرسی داخلی یک سازمان یاد گیرنده، ایجاد اطمینان برای هیئت مدیره و مدیریت ارشد برای حمایت از بانک و اعتبار آن، سامانه‌ی حسابرسی داخلی و ارتقاء قانونمندی و پایبندی به رعایت قوانین و مقررات و استانداردهای

عملیاتی در بانک، انطباق سیاست‌ها و روش‌های سامانه‌ی حسابرسی داخلی با سیاست‌ها و روش‌های بانک، تدوین برنامه حسابرسی براساس اولویت‌های مدیریت، برنامه تضمین و بهبود مستمر کیفیت رسیدگی‌ها) و تعداد ۱۶ عامل ضعف (کاهش بودجه و منابع مالی واحد حسابرسی، عدم ارزیابی مناسب ریسک‌های در حال ظهور، کارکنان محدود و عدم جذب کارکنان مناسب، عدم اطمینان به نقش حساس سامانه‌ی حسابرسی داخلی، کیفیت نامناسب آموزش حرفه‌ای و رایانه‌ای کارکنان، عدم آگاهی کامل حسابرسان به رعایت الزامات کوزو و بازل، ساختار فرصت‌های شغلی محدود و کافی نبودن پاداش جبران خدمات، مشارکت محدود در تصمیم‌گیری‌های استراتژیک بانک، درک محدود از انتظارات و توقعات ذی نفعان و ناظران، عدم استفاده از روش‌های تجزیه و تحلیل فرایندهای رسیدگی شده و داده کاوی، عدم وجود چشم انداز و استراتژی کاربردی برای سامانه‌ی حسابرسی، زمان طولانی فرایند رسیدگی‌ها و عدم گزارش به موقع، عدم توانمندی حرفه‌ای نیروی انسانی سامانه‌ی حسابرسی داخلی، عدم وجود نظام نامه جامع حسابرسی داخلی و محدود بودن روش‌های رسیدگی) مؤثر در محیط درون سازمانی سامانه حسابرسی داخلی بانک‌ها و تعداد ۲۱ عامل فرصت (وجود انتظارات گوناگون ذی نفعان، الزام تشکیل کمیته و حسابرسی داخلی برای گروه هلدینگ، وجود درک، مهارت، دانش و تخصص اعضای کمیته‌ها و هیئت مدیره، ساختارهای ابلاغی بانک مرکزی برای بانک، وجود کمیته‌های هیئت مدیره (حسابرسی، ریسک، جبران خدمات، تطبیق و...)، تحولات اقتصادی بین‌المللی، مسئولیت پاسخدهی ارکان راهبری بانک به ذی نفعان، وجود مشاوران و متخصصان خارج از بانک و برون سپاری، پیگیری ناظران بانکی کشور در رفع نارسایی و ضعف سامانه‌ی حسابرسی داخلی بانک، ابلاغ ضوابط و مقررات (حاکمیت شرکتی، کنترل داخلی، کمیته بازل) از سوی بانک مرکزی، سامانه حقوق و مزایای مدیران و کارکنان بانک، وجود سامانه فناوری اطلاعات و ارتباطات مجازی، طرح‌های نوین در امور بانکداری، وجود تمایلات و علاقه همکاری بین بخش‌های مختلف بانک، ابلاغ و الزام رعایت منشور کمیته و حسابرسی داخلی از سوی بورس و بانک مرکزی، نظارت مستمر کمیته حسابرسی بر فرآیندها، وجود مراکز حرفه حسابرسی داخلی بین‌المللی، وجود مراکز علمی و تحقیقاتی در بانک، وجود ارتباط منظم ناظران با بانک‌ها، وجود مجامع حرفه‌ای و مراکز آموزش حسابرسی داخلی در کشور، الزام برگزاری جلسات منظم کمیته‌های هیئت مدیره) و تعداد ۱۷ عامل تهدید (نامناسب بودن سامانه‌های کور بانکینگ، اخلال در ماهیت استقلال سازمانی، عدم یکسان سازی رویه‌های عملیات سامانه‌ی حسابرسی داخلی در کلیه بانک‌ها، عدم آگاهی از استراتژی‌ها و برنامه‌های در حال تکامل و احتمال بروز ریسک،

تحریم اقتصادی و بانکی کشور، عدم آگاهی مناسب سهامداران و سایر ذی‌نفعان به اثر بخشی سامانه‌ی حسابرسی داخلی، عدم توجه اصول و الزامات حاکمیت شرکتی از سوی مدیریت و کلیه کارکنان، قدرت طلبی و تمرکز گرایی مدیریت، عدم تمایل به اجرای کامل یافته‌های حسابرسی در بخش‌های مختلف، عدم رعایت مفاد آیین‌نامه‌های تدوین شده داخلی برای فعالیت‌های بانک در بخش‌های مربوطه، عدم وجود چشم‌انداز و استراتژی کاربردی برای سایر بخش‌های بانک، عدم حمایت همه‌جانبه ارکان راهبری بانک از سامانه حسابرسی داخلی، عدم توجه به تحولات بازار و شرایط حاکم برای جذب پول و نیروی انسانی متخصص و متعهد، عدم ارتباطات مؤثر کمیته و حسابرسی داخلی با حسابرس مستقل، عدم توجه کافی مدیریت به الزامات کوزو و بازل در حوزه حسابرسی داخلی، تغییر مداوم در رده و سطوح مدیریت‌های میانی بانک، عدم تصویب به موقع یا بروز رسانی آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های داخلی توسط هیئت مدیره (بانک) مؤثر در محیط برون سازمانی سامانه حسابرسی داخلی بانک‌ها اقدام گردید.

تحقیقات قبلی مذکور در پیشینه که به جهت مربوط بودن به ادبیات این پژوهش مورد مطالعه قرار گرفته است لیکن از نظر ایده، اهداف و روش‌آزمون‌ها و تحلیل یافته‌ها وجه تشابهی با پژوهش حاضر ندارند بطوریکه؛ رضایی و ناظمی (۱۳۹۸) از روش تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) و سلیمانی امیری و طاهری (۱۳۹۷) از روش فرایند تحلیل شبکه (ANP) و تارگو و همکاران (۲۰۱۹)، رستمی و همکاران (۱۳۹۸)، مشایخی و یزدانیان (۱۳۹۷)، منتی و همکاران (۱۳۹۶)، علی‌المطری (۲۰۱۶) و تیمورزاده و یزدانی (۱۳۹۵) از روش تحلیل محتوا و کیفی و آدالبرتو رانگون (۲۰۱۹) عطاشنه و اسدی (۱۳۹۷) از روش تحلیل مقایسه‌ای و رحیمیان و همکاران (۱۳۹۷) از روش تحلیل عاملی و تئودوروس (۲۰۱۹)، شارما و سنان (۲۰۱۹)، صفرپور و همکاران (۱۳۹۸)، سریانتو و همکاران (۲۰۱۸)، فرتسکیو و اندریا ترینتی (۲۰۱۸)، طبائی زاده فشارکی و همکاران (۱۳۹۷)، شامکی و آمور الحاجری (۲۰۱۷)، بحری ثالث و مرادی (۱۳۹۷)، فتحی عبدالهی و آقایی (۱۳۹۶)، دلانی و براهیم عمری (۲۰۱۶) از روش تحلیل همبستگی - رگرسیون و عاصفی‌او (۲۰۱۷) از آزمون مجذور کای استفاده نموده‌اند. پژوهش حاضر در بخشی از روش‌آزمون داده‌ها با تحقیق رحیمیان و همکاران (۱۳۹۷) و عاصفی‌او (۲۰۱۷) همسویی دارد.

با توجه به یافته‌های پژوهش رضایی و ناظمی، مؤلفه حسابرسی داخلی را به عنوان مؤلفه‌ای از ابعاد کنترلی داخلی جزء مؤلفه‌های برتر در الگوی راهبری شرکتی در بانک‌ها معرفی نموده و تیمورزاده و یزدانی (۱۳۹۵) حسابرسی داخلی را یکی از عناصر

مهم کنترل داخلی و رفع نقاط ضعف آن و جلوگیری از تقلب و اشتباهات و حصول اطمینان از کیفیت و صحت عملیات و گزارش‌های مالی (برقراری حاکمیت شرکتی مناسب) و آدالبرتو رانگون (۲۰۱۹) به نقش حسابرسی داخلی در بانک‌ها اشاره نموده و سریانتو و همکاران (۲۰۱۸) نتیجه گرفته حسابرسی داخلی با بالاترین درصد در بین عوامل، در بهره‌وری ارائه خدمات بانک‌های اسلامی تأثیر با اهمیتی دارد و فرتسکیو و اندریا ترینتی (۲۰۱۸) یکی از یافته‌های آن‌ها تأثیرات قابل توجه حسابرسی داخلی بر سودآوری بانک‌ها در کشورهای رومانی، بلغارستان، لهستان و آلبانی بوده و عاصفی‌او (۲۰۱۷) ضمن برشمردن برخی از عوامل که با یافته‌های این پژوهش همسو است به دامنه حسابرسی داخلی جهت ایجاد ارزش افزوده دست یافته و علی‌المطری (۲۰۱۶) به این نتیجه دست یافته که عملکرد حسابرسی داخلی در حاکمیت شرکتی بانک از طریق رعایت الزامات (استاندارد) ابلاغی از سوی کمیته بازل (۲۰۱۲) بسیار مؤثر است که با دیدگاه مطالعاتی در این پژوهش هماهنگ می‌باشد. صفرپور و همکاران (۱۳۹۸) نیز در یافته‌های خود به تأثیر مدیریت ریسک بر میزان عملکرد حسابرسی داخلی و طبائی زاده و همکاران (۱۳۹۷) و منتی و همکاران (۱۳۹۶) به کیفیت حسابرسی و طراحی مدل آن پرداخته‌اند که با رویکرد این پژوهش در چارچوب اجزای حسابرسی مرکب (MRCB)، همخوانی نسبی دارد. رستمی و همکاران (۱۳۹۸) یافته‌هایی داشته‌مبنی بر اینکه مدیران حسابرسی داخلی به منظور دستیابی به سطح مطلوب اثربخشی، به مجموعه‌ای از شایستگی‌های فردی، مدیریتی، فنی و محیطی نیاز دارند که با برخی از عوامل مؤثر شناسایی شده در این پژوهش هماهنگی دارد.

عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی داخلی بانک‌ها تبیین شده در پژوهش حاضر به لحاظ گزینش آن‌ها از بین صدها عامل موجود و پایش و اثبات ویژگی آن‌ها از جهت نظری و کاربردی بودن با توجه به جامع و کلان بودن آن‌ها مبین وضع موجود و مبنایی برای رسیدن به وضع مطلوب و تعالی حسابرسی داخلی بانک که امکان حسابرسی مرکب (MRCB) را در راستای تحقق انتظارات کلیه ذی‌نفعان میسور می‌نماید، محسوب می‌شود. بنابراین ضمن همسو بودن با نتایج پژوهش‌های سازمان مشترک دانش جهانی (CBOK)، ۲۰۰۶ و ۲۰۱۵) منطبق با نتایج IIRF اکثر یافته‌های تحقیقات انجام شده تا کنون را پوشش می‌دهد که برخی از آن‌ها شامل؛ عوامل شناسایی شده از سوی، مالیسیواس تئودوروس (۲۰۱۹)، شارما و سنان (۲۰۱۹)، رستمی و همکاران (۱۳۹۸)، رحیمیان و همکاران (۱۳۹۷)، مشایخی و یزدانیان (۱۳۹۷)، بحری ثالث و مرادی (۱۳۹۷)، عبدالهی و آقایی (۱۳۹۶)، دلانی و براهیم عمری (۲۰۱۶)، الزبان وجی و بلیام (۲۰۱۴)،

التواجری و همکاران (۲۰۱۴)، آرنا و آرنا (۲۰۰۹) و احمد و یوسف (۲۰۰۹) می باشد.

کلیه نتایج تحقیقات قبلی در زمینه حسابرسی داخلی به صورت عام در شرکتها و سازمانها اعم از دولتی و بازرگانی بوده و به طور اخص و مستقیم به موضوع حسابرسی داخلی بانکها و عوامل مؤثر کلیدی موفقیت آن نپرداخته‌اند بطوریکه بحری ثالث و مرادی (۱۳۹۷) و مشایخی و یزدانیان (۱۳۹۷) یافته‌های خود را به بانکها هم تسری داده‌اند و از طرف دیگر تحقیقات انجام شده با در نظر گرفتن جنبه و آثار مثبت عوامل مؤثر یافته‌های بدست آمده را تحلیل نموده‌اند در حالیکه در این پژوهش به عوامل اثرگذار با بعد منفی به عنوان نقاط ضعف و تهدیدها نیز پرداخته و آثار آن‌ها مورد ارزیابی قرار داده شده است. از این بابت و سایر جنبه‌های اجرایی شاهد وجه تمایز بارز این پژوهش با سایر پژوهش‌های قبلی می باشیم.

باتوجه به نتایج آزمون فریدمن از نظر میزان سطح اهمیت عوامل محیطی، فرصتها بیشترین میانگین رتبه‌ها و سپس قوتها و تهدیدها در سطح برابر و سپس ضعفها کمترین رتبه میانگین رتبه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند که این امر مبین وجود مزیت بالا بودن سطح اهمیت عوامل مؤثر در فرصتها نسبت به سایر عوامل محیطی و بالا بودن سطح اهمیت عوامل مؤثر قوتها که می تواند در قبال فشار عوامل تهدید آمیز محیطی مقاومت برابر کند و فزونی سطح اهمیت عوامل مؤثر فرصتها نسبت به عوامل مؤثر در ضعفهای سازمانی، می تواند محملی برای رفع آن‌ها باشد و از طرفی باید این هشدار بالا بودن سطح اهمیت عوامل تهدیدآمیز موجود نسبت به سطح اهمیت عوامل مؤثر درضعفها، جدی گرفته شود تا از بروز آسیب‌های با شدت بالا جلوگیری به عمل آید.

نتیجه نهایی

از آنجا که این پژوهش با رویکردی کاربردی، جامع و استراتژیک به بررسی وضعیت موجود حسابرسی داخلی بانکها پرداخته است، توجه به نتایج آن که تبیین عوامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی داخلی بوده و دارای ویژگی‌های منحصر بفرد می باشد و امهات انتظارات کلیه ذی‌نفعان و ناظران بانکی را در برمی گیرد، باعث توانمندی، سرآمدی و تعالی حسابرسی داخلی بانکها می گردد و موجب برقراری حاکمیت شرکتی مناسب جهت پایداری و بقای بانکها خواهد شد و تعمیم آن به سامانه حسابرسی داخلی در سایر سازمانها مبنایی برای رشد و تعالی حرفه حسابرسی داخلی در ایران و جهان خواهد بود.

پیشنهادهای کاربردی پژوهش

براساس مطالعات، یافته‌ها، نتایج و تبیین عوامل مؤثر کلیدی موفقیت (CSF) در این پژوهش مشخص گردید، حسابرسی داخلی بانکها از دیدگاه کلیه ذی‌نفعان، ناظران (کمیته نظارتی) بازل، کوزو، ناظران بانکی ایران در بورس و بانک مرکزی و سهامداران و سپرده گذاران و مراجع ذی‌صلاح و ذی‌علاقه به عنوان یکی از مهم ترین و اثرگذار ترین شاخص حاکمیت شرکتی صحیح بانکها محسوب می شود بدین لحاظ عدم توجه به توانمندی سامانه حسابرسی داخلی بانکها و عدم تأمین انتظارات و رعایت نکردن الزامات، موجب یک غفلت استراتژیک و از دست دادن ارزش و اعتبار عملیاتی آن و بروز خسارات جبران ناپذیر می گردد. بنابراین بدین منظور با توجه به عوامل مؤثر کلیدی موفقیت سامانه حسابرسی داخلی بانکها راهبردهای کاربردی زیر توصیه می شود تا باعث افزایش توانایی در راستای انجام حسابرسی مرکب (MRCB) در چهار بخش قابلیت بلوغ سازمانی (M)، مدیریت ریسک (R)، کنترل-های داخلی (C) و الزامات کمیته بازل (B) به صورت پیوسته گردد.

۱) هیئت مدیره و مدیرعامل بانکها می باید با توجه به عوامل محیطی شناسایی شده در این پژوهش اقدام به تدوین برنامه ریزی استراتژیک سامانه حسابرسی داخلی مطابق با شرایط خود بنمایند تا ضمن شناخت و آگاهی به وضع موجود حسابرسی داخلی، مدل استراتژیک اجرایی برای رسیدن به وضع مطلوب و ایده‌آل در زمان مشخص را بدست آورند.

۲) هیئت مدیره و مدیرعامل بانکها می باید با عنایت به اینکه مهم ترین برنامه تعالی سازمانی، سرمایه انسانی است. برنامه ریزی مدیریت استراتژیک نیروی انسانی سامانه حسابرسی داخلی بانک را با توجه عوامل محیطی شناسایی شده در این پژوهش با استفاده از نقاط قوت و فرصتها برای غلبه بر نقاط ضعف و کاهش فشار تهدیدها و جلوگیری از بروز آسیبها اقدامات ضروری را به عمل آورده و با متحول نمودن فرایند جذب، آموزش، ارتقاء شغلی فرایند حفظ و تعالی روحیه و ایجاد انگیزه حسابرسان فراهم گردد.

۳) هیئت مدیره و مدیرعامل بانکها ایجاب می نمایند تا در کوتاه‌ترین زمان ممکن در راستای تعالی سامانه حسابرسی داخلی گام‌های اساسی را به استناد نتایج این پژوهش بردارند که این امر دو نتیجه را در پی خواهد داشت اولاً؛ زمینه تأمین انتظارات ذی‌نفعان و ناظران بانکی و تسهیل فرایند مسئولیت پاسخدهی

شرایط اختصاصی و جلوگیری از افشای آن در مقابل رقبا.
 (۴) زمان بر بودن استفاده از روش دلفی و مراجعات مکرر به جامعه خبرگان که باعث کاهش سرعت در انجام این پژوهش گردید.

پیشنهادها برای انجام تحقیقات آتی

به جهت نتایج بسیار گسترده و جامع پژوهش حاضر، هر عامل مؤثر کلیدی موفقیت حسابرسی داخلی بانک را می‌توان به عنوان مقوله کلان و با توجه به مقوله‌های فرعی و جزء آن‌ها مورد بررسی قرار داد که در اینصورت تعداد این تحقیقات بیشماری خواهد بود و می‌تواند تأثیر شایانی در پیشرفت حسابرسی داخلی بانک‌ها در ایران و جهان بنماید.

به منظور انجام تحقیقات اختصاصی مرتبط با رویکرد این پژوهش چند موضوع زیر پیشنهاد می‌گردد:

- (۱) بررسی و اندازه‌گیری تأثیر حسابرسی مرکب (MRCB) در میزان سود آوری بانک‌ها
- (۲) بررسی و اندازه‌گیری تأثیر حسابرسی مرکب (MRCB) در برقراری حاکمیت شرکتی مناسب بانک‌ها
- (۳) بررسی و اندازه‌گیری تأثیر حسابرسی مرکب (MRCB) بر رشد و تعالی بانک‌ها

فهرست منابع

- * احمدی، نرگس، (۱۳۹۴)، اصول ۱۴ گانه برای بهبود حاکمیت شرکتی، کمیته نظارت بانکی بال (۲۰۱۰)، مدیریت کل نظارت بر بانک‌ها و موسسات اعتباری، تهران، انتشارات بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- * اسماعیلی کیا، غریبه؛ ملانظری، مهناز، (۱۳۹۵)، چارچوبی برای تحول در نظام پاسخ‌گویی مالی و عملیاتی دانشگاه‌های دولتی ایران از دید خبرگان، فصلنامه علمی پژوهشی حسابداری سلامت، سال چهارم، شماره ۱۴، صص ۱-۲۵
- * بحری ثالث، جمال؛ مرادی، بابک، (۱۳۹۷)، عوامل مؤثر بر اثربخشی حسابرسی داخلی در بهبود کنترل‌های داخلی در بانک‌ها و شرکت‌های دولتی آذربایجان غربی، فصلنامه علمی و پژوهشی دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، سال هفتم، شماره ۲۸، صص ۱۰۷-۱۲۱.
- * تیمورزاده، مهدی؛ یزدانی خدا شهری، محمد باقر، (۱۳۹۵)، بررسی رابطه وجود حسابرسی داخلی با حاکمیت شرکتی و عملکرد شرکت، فصلنامه علمی و پژوهشی مطالعات اقتصاد،

آنان را فراهم می‌نماید و ثانیاً؛ قابلیت حسابرسی داخلی را در مواجهه با چالش‌ها، ایجاد فضای اطمینان بخشی، امنیت مالی و تداوم فعالیت بانک را افزایش می‌دهد.

(۴) هیئت مدیره، مدیرعامل و رؤسای حسابرسی داخلی بانک‌ها باید به هنگام فراهم ساختن شرایط تعالی سازمانی سامانه حسابرسی داخلی، از عدم تعادل بین خلاقیت‌ها و استقلال سامانه حسابرسی داخلی با پایش و ارزیابی این سامانه جلوگیری نمایند. از یک طرف نباید به بهانه پایش، حسابرسان به ویژه حسابرسان خلاق، آگاه و علاقمند حذف یا منفعیل شوند و از سوی دیگر، استقلال سامانه حسابرسی داخلی، پایش و ارزیابی سایر سامانه‌های بانکی را تحت الشعاع قرار دهد.

(۵) هیئت مدیره، مدیرعامل و رؤسای حسابرسی داخلی بانک‌ها باید از هرگونه شتابزدگی در ایجاد تغییر در راستای تعالی سامانه حسابرسی داخلی بانک پرهیز و مطالعه دقیق همه جانبه و به صورت کاملاً علمی و عملی و استفاده از متخصصان و صاحبان تجربه در این زمینه استفاده نموده و از تغییرات کلیشه‌ای و رفرم اجتناب نمایند.

محدودیت‌های پژوهش

- (۱) از آنجا که با دیدگاه گسترده کاربردی و عملی و فارغ از روش‌های کلیشه‌ای محدود و معمول، این پژوهش انجام گردید، موجب کثرت عوامل اولیه جمع‌آوری شده گردید و از طرفی چون در این پژوهش از مقوله‌های کلان استفاده نشده است این امر باعث مطول شدن اقسام و عوامل ارائه شده به جامعه خبرگان و جامعه نمونه آماری و در پی آن مواجهه با چالش‌های اجرایی برای تفهیم فرآیند پژوهش و اهداف آن و تطویل زمان تکمیل و عودت پرسشنامه‌ها از سوی اعضای جامعه خبرگان و جامعه نمونه آماری گردید.
- (۲) به لحاظ جدید بودن رویکرد این پژوهش و عدم وجود سابقه مرتبط و مستقیم با موضوع مورد بررسی، زمان زیادی جهت یافتن مطالعات و تحقیقات قبلی صرف گردید که تأثیر مستقیم در انجام فرآیند این پژوهش داشت.
- (۳) عدم همکاری مطلوب هیئت مدیره و مدیران عامل بانک‌ها برای ارائه اطلاعات بدلیل منحصر بفرد بودن

- مدیریت مالی و حسابداری، دوره دوم، شماره ۲، صص ۳۳-۲۱.
- * جهانی، عباس، (۱۳۹۶)، دسترسی آسان به نکات کلیدی و کاربردی حسابرسی، تهران، انتشارات آیلا، چاپ دوم
- * درویش، زهرا؛ طالب نیا، قدرت اله؛ وکیلی فرد، حمید رضا، (۱۳۹۵)، بررسی عوامل مؤثر بر اثربخشی حسابرسی داخلی در ایران. تهران، چهارمین کنفرانس بین المللی پژوهش‌های کاربردی در مدیریت و حسابداری
- * دستگیر، محسن؛ جلالی، مژگان؛ گوگردجیان، احمد، (۱۳۹۵)، تأثیر نظام حاکمیت شرکتی بر شاخص واحد کارآیی مدیریت سرمایه در گردش در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، فصلنامه علمی و پژوهشی مدیریت دارایی و تأمین مالی، بهار ۱۳۹۵، صص: ۶۹-۸۶
- * رجبی، زینب؛ کرمی، وحید؛ لامعی، بهزاد؛ واشقانی فراهانی، ابراهیم، (۱۳۹۵)، رهنمودهای اصول حاکمیت شرکتی برای بانک‌ها، کمیته نظارت بانکی بال (۲۰۱۵)، مدیریت کل مقررات، مجوزهای بانکی و مبارزه با پولشویی، تهران، انتشارات بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- * رحیمیان، نظام الدین؛ اخروی جوقان، ابودر؛ قره داغی، مریم، (۱۳۹۷)، عوامل اثربخشی حسابرسی داخلی از دیدگاه اعضای کمیته حسابرسی، فصلنامه علمی پژوهشی بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، دوره ۲۵، شماره ۳، صص ۳۱۱-۳۲۶.
- * رودی، کمیل و محمدی حسینی نژاد، ملیحه، (۱۳۹۳)، ارائه الگوی ارتباطات سازمانی مناسب، ماهنامه مدیریت ارتباطات، شماره ۴۸، صص ۱۱-۳۲
- * رستمی، امین؛ ودیعی، محمدحسین؛ باقرپور ولاشانی، محمدعلی، (۱۳۹۸)، تدوین الگوی شایستگی مدیران حسابرسی داخلی، فصلنامه علمی پژوهشی حسابداری مالی، شماره ۴۱، صص ۱۰۲-۷۰
- * رضاخانی، مجید؛ الهوتی نظری، احمد؛ زاهدی، فرهاد، (۱۳۹۵)، بررسی عوامل مؤثر بر اثربخشی حسابرسی داخلی در سازمان‌های غیر دولتی (مورد مطالعه مناطق و سازمان‌های تبعه شهرداری کرج)، کنفرانس جهانی مدیریت، اقتصاد حسابداری و علوم انسانی در آغاز هزاره سوم.
- * رضایی، محسن؛ ناظمی، امین، (۱۳۹۸)، الگوی راهبری شرکتی در بانک‌ها، فصلنامه علمی پژوهشی حسابداری مالی، شماره ۴۱، صص ۱۲۶-۱۵۰.
- * رهنمای رود پشته، فریدون؛ صالحی، اله کرم، (۱۳۸۹)، مکاتب و تئوری‌های مالی و حسابداری، تهران، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی، چاپ اول.
- * سلیمانی امیری، غلامرضا؛ طاهری، ماندانا، (۱۳۹۷)، رتبه-بندی عوامل مؤثر بر کیفیت فعالیت حسابرسی داخلی: مدل (ANP) تحلیل شبکه "فصلنامه علمی پژوهشی، دانش حسابرسی، سال هجدهم، شماره ۷۱، صص ۱۷۴-۱۴۹.
- * سازمان بورس و اوراق بهادار، (۱۳۹۱)، منشور فعالیت حسابرسی داخلی، تهران، مصوب هیئت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار، (۱۳۹۱/۱۱/۲۳).
- * صبری، رضا، (۱۳۹۴)، رهنمود ارزیابی و گزارشگری کنترل‌های داخلی توسط مدیریت، تهران، انتشارات بورس، چاپ اول
- * صدقی، حسین؛ خدایاری، محمد؛ جدقی؛ سوده، (۱۳۹۳)، حسابرسی داخلی بانک‌ها، کمیته نظارت بانکی بال (۲۰۱۲)، مدیریت کل مقررات، مجوزهای بانکی و مبارزه با پولشویی، تهران، انتشارات بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- * صفرپور، مریم؛ خوشکار، فرزین؛ ناهید، نازیلا، (۱۳۹۸)، بررسی عوامل مرتبط با اندازه عملکرد حسابرسی داخلی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، فصلنامه علمی پژوهشی رویکرد های پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری، سال سوم، شماره ۲۰، صص ۴۹-۳۳
- * طبائی زاده فشارکی، حمید؛ محمدپور زرنندی، محمد ابراهیم؛ مینوئی، مهرزاد، (۱۳۹۷)، تأثیر حاکمیت شرکتی بر سلامت مالی بانکهای تجاری ایران، فصلنامه علمی پژوهشی حسابداری مدیریت، شماره ۳۸، صص ۱۲۶-۱۰۹
- * عطاشنه، منصور؛ اسدی، بهنام، (۱۳۹۷)، بررسی نهادهای مؤثر و ارزیابی حاکمیت شرکتی و جایگاه آن در نظام بانکداری اسلامی و ایران، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات نوین بانکی، دوره اول، شماره ۱، صص ۱۹۶-۱۷۱.
- * عیسی‌آبادی، مجید؛ حسینیان، شهامت، (۱۳۹۶)، ابعاد استراتژی توانمندسازی منابع انسانی معاونت نیروی انسانی ناجا، فصلنامه علمی و پژوهشی مدیریت منابع در نیروی انتظامی، سال پنجم، شماره ۳، صص ۱۲۶-۹۷.
- * فتحی عبدالهی، احمد؛ آقایی، محمدعلی، (۱۳۹۶)، بررسی اثربخشی حسابرسی داخلی در عملکرد مدیریت ریسک و کنترل سازمانهای دولتی، فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت سازمان‌های دولتی، دوره پنجم، شماره ۳، صص ۹۶-۸۳.

- * قدرتی، حسن؛ فیضی، سعید، (۱۳۹۴)، تأثیر حاکمیت شرکتی بر میزان مدیریت سود در بازار بورس اوراق بهادار تهران، فصلنامه علمی و پژوهشی دانش حسابرسی، سال چهاردهم، شماره ۵۸، صص ۲۰۵-۲۳۲
- * کیان مهر، شهرام؛ نصیرزاده، فرزانه، (۱۳۹۵)، عوامل اثرگذار بر اثربخشی حسابرسی داخلی (مطالعه موردی: آستان قدس رضوی)، مشهد مقدس، اولین همایش ملی حسابرسی و نظارت مالی ایران ۲۰۱۷-۲۰۱۵
- * کمیته استانداردها، (۱۳۹۳)، تشخیص و ارزیابی خطرهای تحریف بااهمیت از طریق شناخت واحد تجاری و محیط آن، استاندارد حسابرسی ۳۱۵، تجدید نظر شده ۱۳۹۳، تهران، انتشارات سازمان حسابرسی
- * کمیته استانداردها، (۱۳۹۷)، استفاده از کار حسابرسان داخلی، استاندارد حسابرسی ۶۱۰، تجدید نظر شده ۱۳۹۷، تهران، انتشارات سازمان حسابرسی
- * گرامی، محمدرضا؛ نورعلیزاده، حمیدرضا. (۱۳۸۷). تعالی سازمان‌ها: الگوی تعالی بنیاد اروپایی مدیریت کیفیت (EFQM)، انتشارات آهار، چاپ اول
- * گنجی، حمید رضا؛ منتی، وحید، (۱۳۹۳). از کوزو ۱۹۹۲ تا کوزو ۲۰۱۳، دو ماهنامه حسابرسان داخلی، جلد ۱، شماره ۳، صص ۴۹-۸۲
- * محمدپورزندی، حسین؛ رستم پناه، حسن؛ محمدرضاخانی، وحید، (۱۳۹۵)، اصول و مفاهیم حسابرسی داخلی در بانک‌ها، تهران، انتشارات ترمه، چاپ اول.
- * مشایخی، بیتا، یزدانین، عالمه، (۱۳۹۷)، شناسایی عناصر کلیدی حسابرسی داخلی، فصلنامه علمی پژوهشی بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، دور بیست و پنجم، شماره ۱، صص ۱۳۵-۱۵۸
- * مشتری دوست، تورج؛ دستگیر، محسن، (۱۳۹۸)، بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت حسابرسی داخلی، فصلنامه علمی و پژوهشی تحقیقات حسابداری و حسابرسی، شماره ۴۱، صص ۱۴۶-۱۲۹
- * منتی، وحید؛ نیکبخت، محمدرضا؛ رضایی، ذبیح الله، (۱۳۹۶)، طراحی مدل کیفیت حسابرسی داخلی، فصلنامه علمی پژوهشی دانش حسابرسی، سال هفدهم، شماره ۶۹، صص ۵-۵۷.
- * مهدوی ثابت، الهه؛ اسدی، مرتضی، (۱۳۹۸)، اندازه‌گیری ارزش حسابرسی داخلی در صنعت بانکداری، فصلنامه حسابدار رسمی، تهران، شماره ۴۵، صص ۳۸-۵۴
- * نادری، محسن؛ خلیل ارجمندی، زینب، (۱۳۹۷)، حسابرسی داخلی در بانک‌ها (سومین لایه دفاعی)، تهران، انتشارات گیوا، چاپ اول
- * نادری نورعینی، محمد مهدی؛ خان زاده، محمد، (۱۳۹۷)، از ایزو تا کوزو: راهی که باید رفت، فصلنامه علمی و پژوهشی مطالعات حسابداری و حسابرسی، سال هفتم، شماره ۲۷، صص: ۶۳-۷۴
- * وحیدی الیژی، ابراهیم، گرامی مقدم، مرضیه، (۱۳۹۴)، ارزیابی عوامل مؤثر بر اثربخشی حسابرسی داخلی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات حسابداری و حسابرسی، شماره ۳۱، صص ۱۰۰-۸۶
- * Abdolmohammadi, M. & D'Onza, G. & Sarens, G. (2016). Benchmarking Internal Audit Maturity: A High-Level Look at Audit Planning & Processes Worldwide, The Global Internal Audit Common Body of Knowledge, CBOK 2015 Practitioner Survey, the IIA research Foundation (IIARF).
- * Adedeeji, B., Sumual, & Sen Ong, T., & Mizanur Rahman, M., & Odukoya, O., Olumide, & Kausar Alam, Md., (2019), CORPORATE GOVERNANCE, SUSTAINABILITY INITIATIVES AND FIRM PERFORMANCE: THEORETICAL AND CONCEPTUAL PERSPECTIVES, International Journal of Asian Social Science, Vol. 9, No. 1, pp - 35-47, 2019 AESS Publications. All Rights Reserved. URL: www.aessweb.com
- * Adler, M., & Ziglio, E., (1996). The Delphi Method and Its Application to Social Policy and Public Health, Jessica Kingsley Publishers.
- * Ahmad, N., Othman, R., & Jusoff, K. (2009). The effectiveness of internal audit in Malaysian public sector. Journal of Modern Accounting and Auditing, 5(9), pp 53-62.
- * Al-Twajry, A., Brierley, J., & Gwilliam, D. (2004). An examination of the relationship between internal and external audit in the Saudi Arabian corporate sector. Managerial Auditing Journal, 19(7), pp 929-944.
- * Alzabana, A., & Sawanb N., (2015), The impact of audit committee characteristics on the implementation of internal audit recommendations, Journal of International Accounting, Auditing and Taxation, pp. 61-71
- * Alzabana, A., & G. william. (2014). Factors affecting the internal audit effectiveness: A survey of the Sudi Public Sector, Journal of International. pp 54-79
- * Ali Al-Matari, Y., & Hassan, S., & Alaaraj, H. (2016). Application of Basel Committee's New Standards of Internal Audit Function: A Road Map towards Banks' Performance, International Journal of Economics and Financial Issues, 6(3), pp 1014-1018.
- * Al-Khaddash, H. (2013). Factors affecting the quality of Auditing: The Case of Jordanian Commercial Banks" International Journal of Business and Social Science/ Vol. 4 No. pp 75-106

- Perspectives after the Reform, International Journal of Business and Social Science Vol. 10 • No. 1, pp 13-21
- * Salem Alrjoub, A., M. & Akram Ahmad, M. (2017). Internal Audit and its Impact on Risk Management at the Islamic Banks Listed in Amman Stock Exchange, International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, Vol. 7, No. 8, pp 414-430
- * Sharma, R. B. and Senan, N. A. M., (2019), A Study on Effectiveness of Internal Control System in Selected Banks in Saudi Arabia, Asian Journal of Managerial Science, Vol.8 No.1, 2019, pp. 41-47. ©The Research Publication, www.trp.org.in.
- * Shamki, D., & Amur Alhajri, T., (2017). Factors Influence Internal Audit Effectiveness, International Journal of Business and Management; Vol. 12, No. 10; Published by Canadian Center of Science and Education.
- * Suryanto, T., & Effendi, S. A. (2018). INTERNAL AUDIT AND LEADERSHIP: HOW TO IMPROVE PRODUCTIVITY SERVICE ON THE ISLAMIC RURAL BANK HAVE TO USE CAPITAL, Jurnal Terapan Manajemen dan Bisnis Volume 4 Number 1 March 2018. Page 93-106.
- * <https://www.isaca.org/why-isacaSoftware> Engineering Institute. (2019,2020). Capability Maturity Model Integration (CMMI). Vol 1.3, 2, October 2020.
- * Tarjo., & Anggono, A., & Musyarofah, S., & Haryadi, B., & Nurhayati. & As'ad, F., & Mulyawan, S. (2019).
- * Three Lines of Defense: Paradigm Supporting Roles of Internal Audit to Prevent Corruption in Indonesia Regional Government, Conference: Proceedings of The First International Conference on Financial Forensics and Fraud, ICFF, 13-14 August 2019, Bali, Indonesia.
- * Theodoros, M.(2019). The Relationship of the Internal Audit with the Internal Control System and the Effect of its Components on US Banking Sector, A thesis submitted for the degree of Master of Science (MSc) in International Accounting, Auditing and Financial Management, SCHOOL OF ECONOMICS, BUSINESS ADMINISTRATION & LEGAL STUDIES, SID: 1107170013, May 2019 Thessaloniki-Greece.
- * Arena, M. & Azzone, G. (2009). Identifying Organizational Drivers of Internal Audit Effectiveness. International Journal of Auditing, 13, pp 43-60.
- * Basel Committee on Banking Supervision,(2012), The Internal Audit Function in banks.
- * Basel Committee on Banking Supervision,(2015), Corporate Governance Principles for banks.
- * The CMMI Institute, a subsidiary of ISACA, Capability Maturity Model Integration (CMMI). (2019) <https://www.cmmiinstitute.com/cmmi/model-viewer/appendices/a>
- * Dellai, H., & Brahim, O,mri, M.A.(2016). Factors Affecting the Internal Audit Effectiveness in Tunisian Organizations, Research Journal of Finance and Accounting, Vol.7, pp 208-221.
- * FÎRȚESCU, B., & A. NDREEA T. P. (2018). EFFECTS OF INTERNAL AUDIT CHARACTERISTICS ON BANK PERFORMANCE” European Financial Regulation, pp 117- 130.
- * Hass, S., & Abdolmohammadi, M. & Burnaby P. (2006). The Americas literature review on internal auditing. Managerial Auditing Journal, 21(8), pp 835 -844
- * Habibi, A.& Sarafrazi, A.& and S. Izadyar .(2014). Delphi Technique Theoretical Framework in Qualitative Research, The International Journal of Engineering and Science, Vol. 3, No. 4, pp. 8-13.
- * The Institute of Internal Auditors Research Foundation (IIA). (2017). Internal Audit Capability Model (IA-CM) for the Public Sector, 2009, [Online] available at <https://na.theiia.org/>
- * The Institute of Internal Auditors the Netherlands (IIA), (2016), “Task force Internal Audit Ambition Model”, Members Group of Internal and Government Auditors (LIO), of the Royal Netherlands Institute of Chartered Accountants. (NBA); by Joko Tenthof van Noorden, Maureen Vermeij - de Vries & Marieta Vermulm.ISACA. (2019&2020). CMMI-V2.0-Performance Report Summary Results FINAL. [https:// www.isaca.org](https://www.isaca.org)
- * The Information Systems Audit and Control Association, (ISACA), (2019)ISACA ANNUAL REPORT, www.isaca.org
- * MohammedAssfaw, A. (2017). Evaluation of Effectiveness of Internal Auditing Service in Southern Public Regional Bureaus, Ethiopia, International Journal of Management, IT & Engineering Vol. 7 ,pp 128-166.
- * MOLDOVAN, O. & MACARIE, F.C.(2018). EVALUATING ROMANIAN INTERNAL PUBLIC AUDITING USING THE IA-CM: CURRENT STATE AND POTENTIAL DEVELOPMENTS,In book: Transylvanian International Conference in Public Administration (pp.280-302)
- * Ofei, E., & Owusu, M., & Asante, C. (2020). Effect of Internal Audit Practices on Financial Performance of Banks in Ghana. International Journal of Current Aspects in Finance, Banking and Accounting, 2(2), 46-58
- * Rangone, A. (2019). The Internal Audit Process in the Cooperative Credit Banks: Consequences and

یادداشت‌ها

1. Hass, S.,& Abdolmohammadi, M. & Burnaby P.
2. Corporate Governance
3. Adedeji, B., Sumual, & Sen Ong,T., & Mizanur Rahman, M., & Odukoya, O., Olumide, & Kausar Alam, Md Cadbury
4. Parkinson
5. Organisation for Economic Co-operation and Development – (OECD)
6. International Monetary Fund—(IMF)
7. Jill Solomon & Aris Solomon
8. Fairness
9. Transparency
10. Accountability
- 11.

- تعدادی از اعضای جامعه خبرگان دارای مسئولیت های متعدد بودند که به تشخیص خودشان یک تخصص و مسئولیت برای آنان منظور گردید.
70. binomial distribution
71. Bernoulli distribution
72. Chi-squared test
73. factor analysis
12. Responsibility
13. The Basel Committee on Banking Supervision
14. Bank for International Settlements (BIS)-16
15. The Committee Of Sponsoring Organization Of the Treadway Commission (COSO)
16. American Institute Of Certified Public Accountants(AICPA)
17. The American Accounting Association (AAA)
18. The Institute of Internal Auditors (IIA)
19. The Institute Of Management Accountants (IMA)
20. Financial Executive Institute (FEI)
21. Capability Maturity Model Integration – (CMMI)
22. Information Systems Audit and Control Association Accountants (ISACA)
23. International Federation Of Accountants (IFAC)
24. Carnegie Mellon University (CMU)
25. Software Engineering Institute (SEI)
26. Initial
27. Managed
28. Defined
29. Quantitatively Managed
30. Optimizing
31. Information Systems Audit and Control Association,ISACA
32. Initial
33. Infrastructure
34. Integrated
35. Managed
36. Optimizing
37. The Institute of Internal Auditors the Netherlands, (IIA). Collective Body of Knowledge,(CBOOK)
38. Institute of Internal Auditors Research Foundation (Altamonte Springs, FL) , (IIARF)
39. Abdolmohammadi, M., & D'Onza, G., & Sarens, G., O., & MACARIE, F. C MOLDOVAN
40. Al-Khaddash, H.
41. Salem Alrjoub, A.,M & Akram Ahmad, M.
42. Ofei, E.,& Owusu, M., & Asante, C.
43. Theodoros, M
44. Sharma, R. B. and Senan, N. A. M
45. Rangone , A.
46. Tarjo.,& Anggono, A., & Musyarofah, S., & Haryadi, B., & Nurhayati.,& As'ad, F., & Mulyawan, S. -48
47. Suryanto, T.,& Effendi, S. A.
48. FİRTEŞCU, B.,& A. NDREEA T. P
49. Shamki, D.,& Amur Alhajri, T
50. MohammedAssfaw, A.
51. Ali Al-Matari, Y.,& Hassan, S.&, Alaaraj, H
52. Dellai, H.,& Brahim, O,mri, M.A.
53. Alzeban, A.& G.william
54. Al-Twaijry, A., Brierley, J., & Gwilliam, D.
55. Arena, M. & Azzone, G
56. Ahmad, N., Othman, R., & Jusoff, K
57. critical success factors (CSF)
58. maturity&Risk&Coso&basel Internal Audit (MRCB-IA)
59. Composit
60. Delphi method
61. round
62. -Michael Adler, Erio Ziglio
63. - محققین با دارا بودن بیش از ۴۰ سال سابقه در حرفه حسابرسی داخلی اقدام به انجام این پژوهش نمودند.
64. Kendall rank correlation coefficient/ Kendall consensus factor
65. Habibi, A.& Sarafrazi, A.& and S. Izadyar
66. maturity&Risk&Coso&basel Internal Audit (MRCB-IA)
67. Composit
- critical success factors (CSF)
68. - تعدادی از اعضای جامعه خبرگان دارای بیش از یک گواهینامه صلاحیت حرفه‌ای بودند.